

ČLÁNKY Z PRIESKUMU, VÝSKUMU A ANALÝZY

Kriminalita a sociálno-patologické javy vyskytujúce sa u mládeže súvisiace s radikalizáciou a násilným extrémizmom **(3)**
Samuel Hubočan

Dôležitosť začleňovania multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu v škole **(11)**
Martina Slovíková

Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu **(21)**
Marianna Pétiová

Zoznamovanie a stretávanie sa s neznámymi ľuďmi z internetu u žiakov základných a stredných škôl **(32)**
Mária Janková

Sociálno-ekonomické zázemie slovenských vysokoškolských študentov **(39)**
František Blanár

INFORMAČNÉ ČLÁNKY

Križovatky XIII: Labyrint – cesta k zmene **(43)**
Mária Janková

Obsah

ARTICLES BASED ON SURVEY, RESEARCH AND ANALYSIS

Criminality and socio-pathological phenomena occurring in youth,
related to radicalization and violent extremism **(3)**
Samuel Hubočan

The importance of incorporating multicultural education
into the educational process at school **(11)**
Martina Slovíková

Views of elementary and secondary school pupils
on manifestations of extremism **(21)**
Marianna Pétiová

Dating and meeting strangers on the Internet among elementary
and secondary school students **(32)**
Mária Janková

Socio-economic background of the Slovak higher education students **(39)**
František Blanár

INFORMATIVE ARTICLES

Crossroads XIII: Labyrinth – the path to change **(43)**
Mária Janková

Kriminalita a sociálno-patologické javy vyskytujúce sa u mládeže súvisiace s radikalizáciou a násilným extrémizmom

Samuel HUBOČAN

Fakulta bezpečnostného inžinierstva Žilinskej univerzity

Abstrakt: moderné sociálno-patologické javy sú fenoménom, ktorý si v súčasnosti vyžaduje náležitú pozornosť odborníkov. Platí to najmä pre také správanie, ktoré nie je vo všeobecnosti tolerované spoločnosťou. V niektorých prípadoch sa sociálno-patologické javy môžu rozvinúť až do štádia, kedy naplňajú skutkovú podstatu trestných činov podľa Trestného zákona 300/2005 Z. z. Cieľom tohto príspevku je poskytnúť prehľad o zahraničných výskumoch, ktoré opisujú kriminogénne činitele s priamym vplyvom na radikalizáciu mládeže a na ich základe vypracovať teoretický rámec kľúčových činiteľov, taktiež štatistický prehľad kriminality súvisiacej s radikalizáciou a extrémizmom maloletých a mladistvých. Na základe prehľadu komparovať trestnú činnosť extrémizmu páchanú dospelými, kde možno pozorovať inklináciu k rozdielnym spôsobom spáchania týchto činov. Na dosiahnutie stanoveného cieľa sme využili voľne dostupné štatistické údaje spracovávané Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: radikalizácia, extrémizmus, mládež, prevencia kriminality.

1 Úvod

Globalizáciu možno vnímať pozitívne, podporuje interakciu medzi rôznymi kultúrami, rýchly tok tovarov a služieb, dostupnosť informácií a zdieľanie osvedčených postupov medzi domácimi a zahraničnými inštitúciami. Dostupnosť a rýchly pohyb informácií a produktov môže vo všeobecnosti zlepšiť život bežnej populácie. Avšak globalizácia môže priniesť nielen pozitívne výsledky. Vedomosti, osobné preferencie, politické ideológie, náboženstvo a filozofické koncepty sa môžu prostredníctvom sociálnych sietí šíriť medzi obyvateľmi rôznych krajín so špecifickým sociálnym zázemím. Tieto informácie na jednej strane obohacujú osobnosť jednotlivca, na druhej strane môžu prebudiť skrytý strach z neznámeho. Podľa Ozera a Obaidiho (2022) môže globalizácia iniciovať radikálne reakcie na cudzie kultúry a myšlienky na ochranu známych etnických a kultúrnych identít.

2 Radikalizácia a násilný extrémizmus vyskytujúci sa u mládeže

Radikalizáciu možno definovať ako proces zhromažďovania, prijímania a osvojovania ideológie, ktorá je v rozpore so všeobecne uznávanými hodnotami, akými sú demokratické princípy a ľudské práva (Gonzáles, 2024). Pod vplyvom radikalizácie si človek môže osvojiť nový súbor osobných hodnôt, ktoré sa odchyľujú od hodnôt väčšiny populácie. Extrémizmus následne predstavuje samotný prejav radikálnych ideológií. Môže byť výsledkom predchádzajúcej radikalizácie jedinca. Vo všeobecnosti sa extrémisti priamo snažia obmedzovať ľudské práva konkrétnej skupiny ľudí podľa rasovej alebo národnostnej príslušnosti, náboženstva, etnika alebo pohlavia (Ministerstvo vnútra SR, 2024).

Pojmy radikalizácia a extrémizmus majú v odbornej literatúre určité definície, no význam týchto slov sa môže v rôznych krajinách sveta líšiť (Karas, 2024). Radikalizácia sa stáva v mnohých krajinách Európskej únie čoraz väčším problémom. Mimoriadne zraniteľnou skupinou voči tomuto rizikovému správaniu je mládež v dôsledku viacerých faktorov (García et al., 2023), (Martinez et al., 2023). Radikalizáciu a násilný extrémizmus je možné použiť ako nástroj, ktorým sa páchatel pokúša zraniť svoju obeť, aby získal dominanciu a uspokojenie, demonštroval sociálne postavenie alebo presadzoval sociálne, ideologické a náboženské ciele. Tieto činy môžu mať krátkodobé, ale aj dlhodobé negatívne účinky na viktimizovaného jedinca alebo vybranú sociálnu skupinu (Holder, 2024), (Mayer, et al., 2024).

Radikálne ideológie sa môžu šíriť medzi používateľmi internetu po celom svete. Sociálne siete možno použiť ako nástroj na oslovenie aktívnych používateľov internetu. Tieto interakcie môžu byť zneužívané na šírenie rôznych extrémistických propagand a radikalizáciu mládeže (Matthews, 2024), (Franková, 2023). Na základe zrealizovaných zahraničných výskumov možno tvrdiť, že ľudia s neuspokojivými medziľudskými vzťahmi bývajú s väčšou pravdepodobnosťou ovplyvňovaní extrémistickou propagandou (Ozer et al., 2023). Okrem náchylnosti k radikalizácii sú neuspokojivé medziľudské vzťahy prediktormi vzniku úzkosti a depresie. Medziľudské vzťahy zohrávajú významnú úlohu v duševnom a psychickom zdraví človeka. Neuspokojivé vzťahy s rodinou, priateľmi a rovesníkmi sú dôležitým faktorom pri vzniku sociálno-patologických javov (Hankin a Griffith, 2023). Uprednostňovanie využívania sociálnych sietí namiesto osobných interakcií medzi mládežou vedie podľa Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR k degradácii priateľstiev a medziľudských vzťahov. Takéto správanie môže viesť k vzniku kybernetického šikanovania a rozvoju protispoločenského správania (Pálka, 2024). Tieto zistenia naznačujú, že neuspokojivé medziľudské vzťahy v kombinácii so zahraničnou radikálnou a extrémistickou propagandou v online prostredí môžu viesť k rozvoju extrémistického správania mládeže.

Podľa Ebbrechta (2022) existujú 3 základné faktory ovplyvňujúce príťažlivosť človeka k osvojovaniu si radikálnych myšlienok:

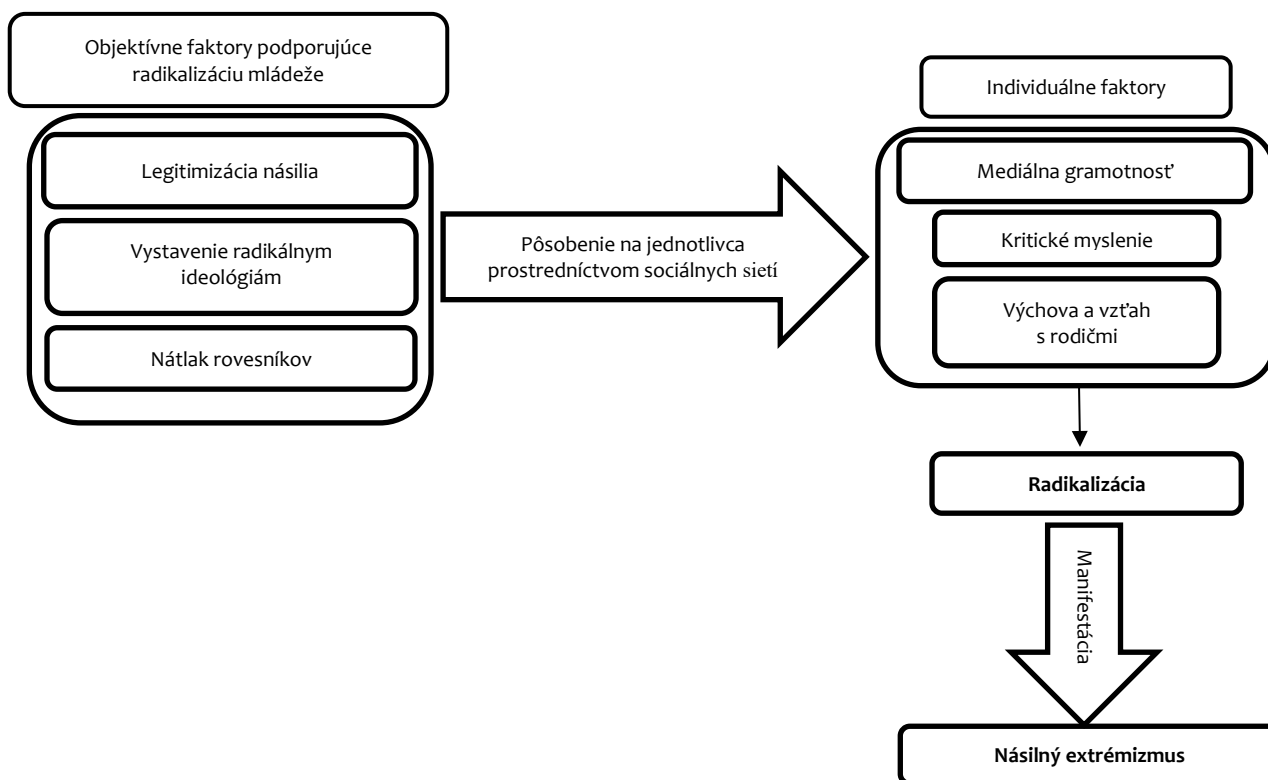
- ❖ počet extrémistov v kolektíve človeka (sociálne väzby jedinca),
- ❖ „odobrenie“ alebo legitimizácia prejavov násilného správania od útleho veku,
- ❖ osobnosť jednotlivca.

„Odobrenie“ násilia môže byť kľúčovým faktorom radikalizácie mládeže zahraničnými, globálne dostupnými ideológiami prostredníctvom sociálnych sietí (Campelo et al., 2022). Podľa Akrama a Nasara (2023) a Ben-Poratha (2023) zohrávajú sociálne siete zásadnú úlohu pri šírení radikálnych ideológií. Zistenia z výskumu naznačujú, že odolnosť používateľov sociálnych sietí voči radikalizácii mládeže, silne závisia od nedostatočnej mediálnej gramotnosti a nedostatočného rozvoja kritického myslenia.

Rozvoj protispoločenského správania u mládeže významne ovplyvňujú vzťahy s rovesníkmi, rovesnícky nátlak a výchova. Elmore (2022) uvádza, že vplyv rovesníkov so sklom k násilnému správaniu, spolu s nedostatkom pozornosti zo strany rodičov, môžu viesť k normalizácii násilného správania v sociálnej skupine.

Na základe uvedených výskumov možno tvrdiť, že synergia legitimizácie násilného správania, tlaku rovesníkov, nedostatočného kritického myslenia a nedostatočnej mediálnej gramotnosti vytvára ideálne prostredie pre šírenie radikálnej ideológie, ktorá môže viesť k prejavom extrémizmu u mládeže. Tieto faktory možno podľa výskumov zhrnúť do grafu 1.

Graf 1 Činitele podmieňujúce radikalizáciu mládeže

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa (Akram and Nasar, 2023), (Ben-Porath, 2023), (Campelo et al., 2022), (Ebbrecht, 2022), (Elmose, 2022), (García, et al., 2023), (Hankin and Griffith, 2023) a (Pálka, 2024).

2.1 Trestné činy extrémizmu v Slovenskej republike

Slovenský Trestný zákon č. 300 z roku 2005 pozná trestné činy, ktoré je možné nazvať ako trestné činy extrémizmu. Letková (2003) uvádza, že osoba sa pri radikalizácii a následne samotnými prejavmi extrémizmu môže dopustiť trestných činov predovšetkým podľa:

- ❖ § 421 Založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd,
- ❖ § 422 Prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd,
- ❖ § 422a Výroba extrémistického materiálu,
- ❖ § 422b Rozširovanie extrémistického materiálu,
- ❖ § 422c Prechovávanie extrémistického materiálu,
- ❖ §422d Popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti,
- ❖ § 423 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia,

❖ § 424 Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti,

❖ § 424a Apartheid a diskriminácia skupiny osôb.

Okrem uvedených trestných činov môžu byť ďalšie, predovšetkým trestné činy spadajúce pod násilnú kriminalitu, spáchané na základe rasových a ďalších motívov, ktoré sa považujú za extrémistické.

3 Trestná činnosť súvisiaca s extrémizmom páchaná na Slovensku

Podľa oficiálnych štatistických údajov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky bolo za roky 2013 – 2023 spáchaných 952 trestných činov extrémizmu, z toho 63 spáchali maloletí a mladiství páchatelia (Ministerstvo vnútra SR, 2024). Maloletí a mladiství páchatelia budú na účely tohto príspevku označovaní aj ako mládež. Spracované štatistické údaje všetkých trestných činov extrémizmu podľa kapitoly 2.1 spolu s ďalšími trestnými činmi, ktoré boli spáchané z rasového motívu sú v *tabuľke 1*.

Tabuľka 1 Trestné činy extrémizmu za roky 2013 – 2023

	Rok										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Všetci páchatelia	78	66	30	58	145	159	85	115	78	68	70
Maloletí	1	3	0	0	0	0	1	0	0	1	0
Mladiství	13	8	0	2	1	3	7	5	1	13	4
Mládež	14	11	0	2	1	3	8	5	1	14	4

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2024

Trestné činy extrémizmu podľa špecifických paragrafov a veku páchatelov sú v *tabuľke 2*.

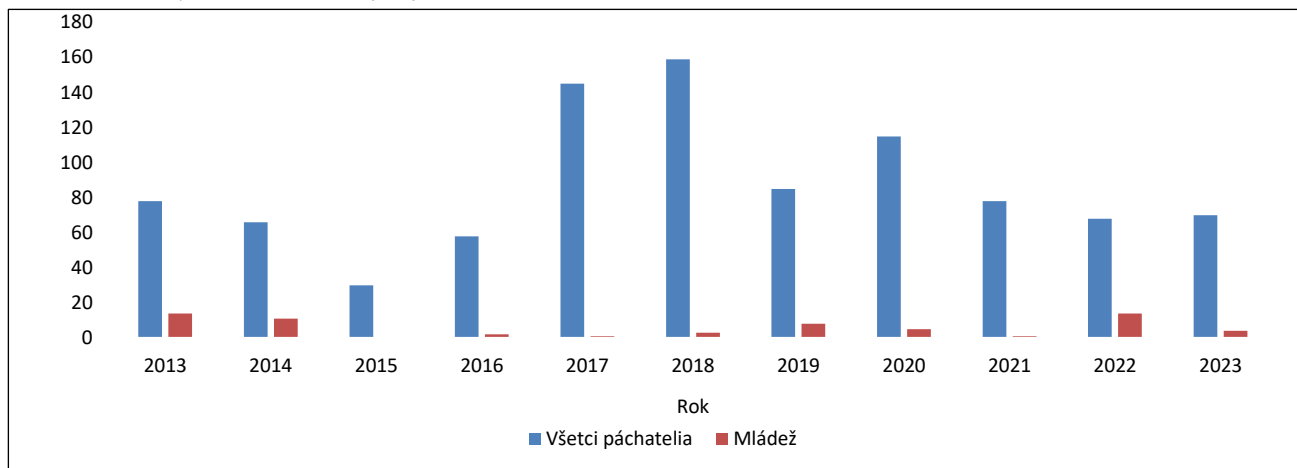
Tabuľka 2 Trestné činy extrémizmu podľa vybraného paragrafu a veku páchatel'a za roky 2013 – 2023

Paragraf	Dospelí										
	Rok										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
§ 421	7	6	1	5	9	4	3	3	3	0	1
§ 422	31	22	9	17	64	83	21	22	20	18	24
§ 422a	0	0	1	0	3	4	4	5	5	0	3
§ 422b	14	17	6	4	22	24	21	28	17	15	15
§ 422c	4	2	3	4	10	16	8	14	20	9	12
§ 422d	3	1	0	3	2	1	0	14	1	0	0
§ 423	2	2	1	10	19	8	12	14	6	6	3
§ 424	1	1	3	8	7	7	6	14	4	1	6
§ 424a	0	1	0	2	2	0	0	14	0	1	0

Paragraf	Mládež										
	Rok										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
§ 421	7	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
§ 422	2	2	0	0	0	1	2	2	1	1	2
§ 422a	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
§ 422b	2	0	0	2	0	1	2	3	0	6	0
§ 422c	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
§ 422d	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
§ 423	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1
§ 424	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	1
§ 424a	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2024

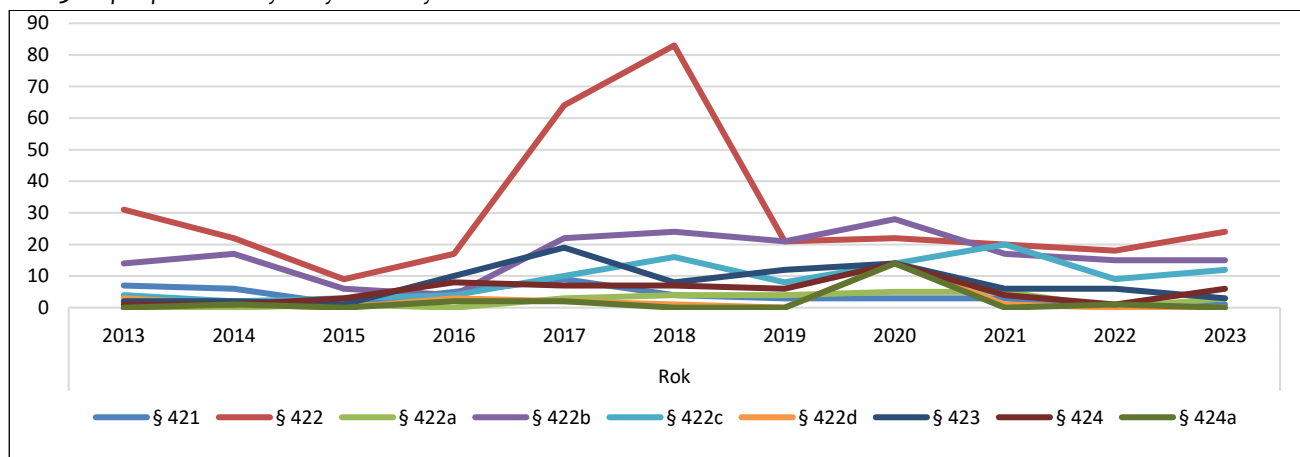
Ilustrovaný prehľad spáchaných trestných činov je uvedený v *grafe 2*.

Graf 2 Trestné činy extrémizmu – dospelí páchatelia vs. mládež

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2024

Podľa štatistických údajov sú dospelí najfrekvencovanejšími páchatelmi trestných činov extrémizmu a mládež tvorí zlomok páchatelov. Je potrebné brať do úvahy latenciu tohto druhu kriminality, keďže podľa výskumov a štúdií sú nenávisťné prejavy a radikálne názory na sociálnych sieťach celkom bežné a orgány činné v trestnom konaní ich častokrát prehliadajú. Bagatelizovanie radikálnych a extrémistických prejavov je pomerne zvyčajnou praktikou aj medzi priemernými používateľmi sociálnych sietí, pre ktorých sa takéto správanie pomaly stáva „bežnou súčasťou internetu“. Problém radikalizácie je nedostatočne riešený a chýba mu podrobný výskum popisujúci vznik týchto javov v podmienkach Slovenskej republiky. Odhaľovanie skúmaných trestných činov nie je jednoduchá úloha, najmä na sociálnych sieťach. Preto si táto téma vyžaduje ďalšiu pozornosť, výskum a zavedenie vhodných detekčných mechanizmov (Mussiraliyeva, et al., 2023), (Sydes, 2023). Rasizmus a takzvaný „anti-gypsyism“ sú podľa Slovenskej akadémie vied aktuálne problémy na Slovensku, ktoré si vyžadujú pozornosť a inovatívne preventívne opatrenia (Slovenská akadémia vied, 2021).

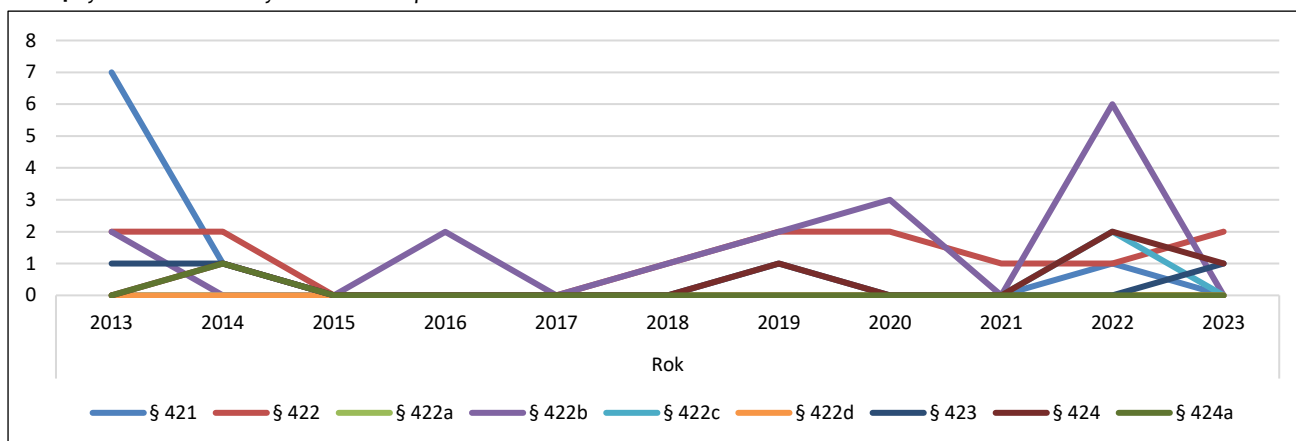
Na základe dostupných údajov je možné vytvoriť graf podľa vybraných paragrafov Trestného zákona. Taktiež údaje analyzovať a páchatelov rozdeliť do dvoch skupín – dospelých a mladších ako 18 rokov. Tento prehľad umožňuje porovnať, ktorá konkrétna trestná činnosť je páchaná najčastejšie a či existujú rozdiely medzi mládežou a dospelými páchatelmi. Prehľad dospelých páchatelov, ktorí spáchali trestný čin podľa konkrétnych paragrafov Trestného zákona, je uvedený v grafe 3.

Graf 3 Dospelí páchatelia vybraných trestných činov extrémizmu

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2024

Prehľad páchatel'ov mladších ako 18 rokov, ktorí spáchali skúmané trestné činy, je uvedený v grafe 4.

Graf 4 Vybrané trestné činy extrémizmu spáchané osobami mladšími ako 18 rokov

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2024

Podľa spracovaných údajov je najčastejším trestným činom extrémizmu medzi dospelými páchatel'mi trestný čin podľa § 422 Trestného zákona – *prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd*. Celkovo bol tento trestný čin spáchaný v sledovanom období 331-krát s výrazným nárastom v rokoch 2017 a 2018 so 64 a 83 spáchanými trestnými činmi. Podľa Letkovej (2023) je tento trestný čin páchaný najmä aktívnym používaním zakázaných vlajok, uniforiem, odznakov, symboliky a účasťou v skupinách, ktoré šíria radikálne naratívy. Títo jedinci väčšinou osobne vykonávajú popísané zakázané úkony na verejnosti. Po porovnaní s mládežou možno konštatovať, že ide o druhú najčastejšie páchanú trestnú činnosť s celkovým počtom 13 prípadov za sledované obdobie.

Najviac páchaným trestným činom extrémizmu u mládeže je trestný čin podľa § 422b šírenie extrémistického materiálu – celkovo 16 prípadov. Najviac prípadov sa vyskytlo v roku 2022, celkovo 6 prípadov. Ide zároveň o druhý najpáchanejší trestný čin medzi dospelými páchatel'mi s celkovým počtom 183 prípadov. Podľa Letkovej (2023) je tento trestný čin páchaný najmä šírením zakázaných naratívov a myšlienok v online prostredí. Najpoužívanejšou platformou na Slovensku pri páchaní tohto trestného činu je Facebook. V grafe 4 možno v sledovanom období pozorovať postupný oscilačný nárast tejto kriminality. Možno konštatovať, že mládež pri páchaní trestných činov extrémizmu viac inklinuje k využívaniu platforiem sociálnych sietí ako k osobnému spáchaniu takýchto činov na verejnosti.

Na základe spracovaných údajov možno tvrdiť, že výskyt konkrétnych trestných činov medzi dospelými a mládežou má svoje rozdiely. Trestná činnosť podľa § 422b – šírenie extrémistického materiálu, má od roku 2013 stúpajúcu tendenciu – najmä u mládeže. Je dôležité opäť zdôrazniť latenciu tejto trestnej činnosti. Je možné predpokladať, že v súčasnosti je táto trestná činnosť páchaná na sociálnych sieťach frekventovanejšia.

4 Záver

Spracovaním štatistických údajov je možné porovnať trestné činy extrémizmu páchané dospelými a mládežou. Dospelí páchatelia sa v najväčšej miere dopúšťali trestného činu podľa § 422 Trestného zákona – *prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd*, ktorý je páchaný najmä osobne na verejnosti. Ako sme už spomínali, mládež má tendenciu páchať trestnú činnosť extrémizmu najmä prostredníctvom internetu a sociálnych sietí propagáciou radikálnych ideológií alebo zdieľaním extrémistických materiálov podľa § 422b Trestného zákona – *rozširovanie extrémistických materiálov*. Táto trestná činnosť, aj keď je najviac páchaná medzi mládežou, je stále pod výrazným vplyvom latencie.

Trestné činy extrémizmu predstavujú podľa spracovanej odbornej literatúry súčasnú globálnu hrozbu, keďže radikalizmus a extrémizmus možno priamo spájať s násilím a terorizmom. Opatrenia a stratégie prevencie by sa mali prispôbiť moderným,

technicky zdatným páchatelom, so zreteľom na možnosť rýchleho šírenia radikálnych ideológií medzi mládežou prostredníctvom sociálnych sietí. Je dôležité dbať, aby spoločnosť a mládež bola vzdelávaná v oblasti nebezpečných radikálnych ideológií, kritického myslenia a mediálnej gramotnosti. Používatelia sociálnych sietí (najmä mládež) by mali byť nabádaní k tomu, aby neakceptovali a nelegitimizovali prejavy násilia na internete.

V školstve by sa malo pružnejšie reagovať na tieto rýchlo vyvíjajúce sa hrozby. Z hľadiska prevencie radikalizácie by školy mali dbať na adresné formy prevencie, najmä:

- ❖ odborné besedy a zážitkové aktivity podporujúce toleranciu a inklúziu,
- ❖ aktívnu komunikáciu so žiakmi na témy inklúzie a socializácie v kolektíve,
- ❖ začlenenie takých aktivít do vyučovacieho procesu, ktoré podporujú rozvoj kritického myslenia, mediálnu gramotnosť a
- ❖ informovanie o možných dopadoch extrémistického správania.

Taktiež je dôležité dbať na neustále vzdelávanie pedagogických pracovníkov. Podobné kurzy, besedy alebo možnosť aktualizácie vzdelávania zameraného na rozpoznanie rizikového správania, identifikáciu nebezpečných profilov na sociálnych sieťach a poskytnutie metodických postupov zameraných na riešenie vybraných sociálno-patologických javov môžu byť prospešné pri včasnom riešení problémov súvisiacich s radikalizáciou a extrémizmom. Tieto formy prevencie by malo patrične podporovať Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky.

Zdroje

- ▣ AKRAM, M., NASAR, A. (2023). Systematic Review of Radicalization through Social Media. *Ege Academic Review*, 23(2), 279-296.
- ▣ BEN-PORATH, S. (2023), Learning to Avoid Extremism. *Educational Theory*, 73(3), 376-393
- ▣ *Criminal Code n. 300/2005 of the Slovak Republic*
- ▣ CAMPELO, N., OPPETIT, A., THOMPSON, C., COHEN, D., LOUET, E. (2022). A Clinical and Psychopathological Approach to Radicalization Among Adolescents. *Front. Psychiatry* 13, Article e788154.
- ▣ EBBRECHT, C. K. (2022). Systematic review: Risk factors and mechanisms of radicalization in lone-actor grievance-fueled violence. *Nordic Psychology*, 75(2), 150–184.
- ▣ ELMOSE, J. K. (2022). “I Don’t Justify Anything Regarding My Son:” Danish Foreign Fighters’ Initial Attraction and Reaffirmed Commitment to Islamic State and Al Qaeda—Testimonies from Five Relatives. *Terrorism and Political Violence*, 35(6), 1422–1439.
- ▣ GARCÍA, M. D., ARREDONDO, Q. R., CASTILLA M. R. (2023). The risk of radicalisation among young immigrants. Guidelines for its prevention from social intervention. *Cuadernos de Trabajo Social*, 36(2), 221-240.
- ▣ GONZÁLEZ, R. (2024). The role of norms as a promoter of social change. *Political Psychology*, 1–27.
- ▣ HANKIN, B. L., GRIFFITH, J. M. (2023). What Do We Know About Depression Among Youth and How Can We Make Progress Toward Improved Understanding and Reducing Distress? A New Hope. *Clinical Child and Family Psychology Review* 26(4), 919–942
- ▣ HOLDER, E. (2024). Revisiting the Harm of Hate: A Quasi-Experimental Approach Using the National Crime Victimization Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 39(13-14), 2904-2932.
- ▣ INGRID, D. F. (2023). *Globalisation's influence on the rise of extremist movements and ideologies (Law enforcement perspective)*. Hague.
- ▣ KARAS, T. (2024). Cultural criminology, counter-extremism and the contemporary far right. *Crime, Media, Culture*, <https://doi.org/10.1177/17416590241279413>
- ▣ LETKOVÁ, L. (2023). *Trestné činy extrémizmu pohľadu štatistiky rozhodovacej praxe od roku 2017*. C. H. Beck, s. r. o.
- ▣ MARTINEZ, P. R., ROITH, C., SEGURA SÁNCHEZ, A. J. & LÓPEZ NARBONA, A. M. (2023). Extremist and pro-violence attitudes of Spanish adolescents in secondary schools. *Cogent Social Sciences*, 9(1).

-
- ▣ MATTHEWS, A. (2024). Sculpting the social algorithm for radical futurity. *AI & Soc* 39(1), 75–86
- ▣ MAYER, J. M., HORGAN, J., HERRENKOHL, T. I., OSHER, D. (2024). Violent extremism in the U.S.: Causes and consequences for youth, families, schools, and communities. *Journal of School Psychology*, 106, Article e101345.
- ▣ Ministry of Interior of the Slovak Republic (2024, September). Statistics of criminality in the Slovak Republic. <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskejrepublike-xml>
- ▣ MUSSIRALIYEVA, S., BAGITOVA, K., SULTAN, D. (2023). Social Media Mining to Detect Online Violent Extremism using Machine Learning Techniques. *International Journal of Advanced Compute Science and Applications*, 14(6), 1384-1393.
- ▣ OZER, S., OBAIDI, M. (2022). *Globalization and Radicalization: The Rise of Extreme Reactions to Intercultural Contact, Sociocultural Disruption, and Identity Threat*. Globalized Identities. ISBN 978-3-031-04643-8
- ▣ OZER, S., OBAIDI, M. & ANJUM, G. (2023). Extreme Reactions to Globalization: Investigating Indirect, Longitudinal, and Experimental Effects of the Globalization–Radicalization Nexus. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Article e1461672231167694
- ▣ PÁLKA, D. (2024, April 4). Minister školstva predstavil pravidlá regulácie mobilov na školách, pre niektoré ročníky bude platiť úplný zákaz. News report. <https://spravy.rtv.s.sk/2024/04/minister-skolstva-predstavil-pravidla-regulacie-mobilov-na-skolach-pre-tieto-rocniky-bude-platit-uplny-zakaz/>
- ▣ Slovenská akadémia vied (2021). Racism is Also a Problem in Slovakia. https://www.sav.sk/?lang=en&doc=services-news&source_no=20&news_no=9473
- ▣ SYDES, M., HINE, L., HIGGINSON, A., MCEWAN, J., DUGAN, L. & MAZEROLLE, L. (2023). Criminal justice interventions for preventing radicalisation, violent extremism and terrorism: An evidence and gap map. *Campbell Systematic Reviews*, 19(4), Article e1366.

Dôležitosť začleňovania multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu v škole

Martina SLOVÍKOVÁ

CVTI SR, Bratislava

Abstrakt: v príspevku sú obsiahnuté najvýznamnejšie výsledky výskumu zameraného na implementáciu multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách v Slovenskej republike v školskom roku 2022/2023, skúsenosti žiakov s toleranciou v školskom prostredí a ich postoje v oblasti multikulturalizmu, medzikultúrneho porozumenia a tolerancie. Výskum svojimi výsledkami poukazuje na dôležitosť multikultúrnej výchovy a poskytuje základ pre snahy zefektívniť začleňovanie multikultúrnej výchovy do školského kurikula.

Kľúčové slová: multikultúrna výchova, medzikultúrne porozumenie, školské prostredie.

Pohyb a zmena

To sú základné konštanty doby, v ktorej žijeme. Nehovoríme však len o tom pozitívnom napredovaní, ale aj o posunoch negatívnym smerom, napríklad množstvo konfliktov, aj tých vojnových, streľby či oznámenia o uložení bômb v školách. Konflikt na Ukrajine zvýšil povedomie o rozdielnych kultúrach a národnostiach na Slovensku, o kultúrnej rozmanitosti celkovo, pričom práve školské prostredie je to, kde prebieha prvá adaptácia týchto detí a trieda v škôlke alebo v škole, je dejiskom medzikultúrnych vzťahov. Viac ako kedykoľvek predtým sa ukazuje dôležitosť implementácie multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu.

Multikultúrna výchova je prierezová téma, ktorá sa zameriava na rozvíjanie všeobecnej otvorenosti detí/žiakov a rešpektovania (kultúrnej) rozmanitosti sveta. Rozvíja základy medzikultúrneho porozumenia, komunikácie a spolupráce (Štátny vzdelávací program pre ISCED 1¹; Mistrík, E., 2012), t. j. učí žiakov spoločne žiť. Jej konečným cieľom je plnohodnotný rozvoj osobnosti každého dieťaťa, vychovať človeka s primeranou sebaúctou, človeka vedomého si svojej hodnoty, ale rovnako schopného priznať hodnotu ostatným ľuďom a spoliehať sa s nimi v pokoji a v mieri.

Dôraz na kvalitné vzdelávanie, posilnenie výučby a integráciu problematiky rozvojového vzdelávania do učebných plánov a osnov na jednotlivých stupňoch slovenských škôl, vrátane systematického zavádzania tém globálneho vzdelávania, ktorého integrálnou súčasťou je multikultúrne vzdelávanie, do formálneho i neformálneho vzdelávania, kládla *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 – 2023*,² predĺžená do roku 2024. Z *Agendy 2030*³ a jej čiastkového cieľa 4.7 vyplýva zabezpečiť, aby všetci študenti získali znalosti a zručnosti potrebné na podporu udržateľného rozvoja, okrem iného prostredníctvom vzdelávania o udržateľnom rozvoji a udržateľnom spôsobe života, o ľudských právach, rovnosti pohlaví, pomocou podpory kultúry mieru a nenásilia, globálneho občianstva a ocenenia kultúrnej rozmanitosti a príspevku kultúry

¹ Štátny vzdelávací program: Multikultúrna výchova (Prierezová téma), Príloha ISCED 1 [online]. 2010. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/multikulturna_vychova_isced1.pdf>

² *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce na roky 2019 – 2023* [online]. Dostupné na internete: <https://slovakaid.sk/wp-content/uploads/2020/12/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023-2.pdf>

³ *Agenda 2030* [online]. Dostupné na internete: <<https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/>>

k udržateľnému rozvoju. Z priorit vzdelávacej politiky aktuálneho *Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2023 – 2027*⁴ rovnako vyplýva podpora vytvárania bezpečného a zdravého prostredia v školách, ktorého súčasťou je podpora pohybových, športových aktivít a zdravého životného štýlu detí a mládeže, intenzívna podpora vzdelávania a výchovy detí a mládeže prostredníctvom mimoškolských aktivít, súťaží, olympiád, či osvetových aktivít. Na víziu a stratégiu rozvoja Slovenska do roku 2030 nadväzuje návrh novej *Stratégie globálneho vzdelávania na roky 2023 – 2030* (TASR, 2022), ktorý vychádza z plánu obnovy a je v súlade s viacerými medzinárodnými dokumentmi vrátane Agendy 2030. V dokumente sa uvádza (podľa TASR, 2022), že „globálne vzdelávanie ako občianske vzdelávanie rozšírené o globálne kontexty, medzisektorové a medzipredmetové súvislosti pripravuje učiacich sa lepšie porozumieť realitám sveta 21. storočia a napomáha im efektívnejšie konať v prospech sociálnej, ekonomickej, environmentálnej a kultúrnej udržateľnosti života na lokálnej i globálnej úrovni“. Posilňuje sociálnu a kultúrnu kohéziu spoločnosti, kultúru demokracie a ľudských práv, osobnostného rozvoja, z dlhodobého hľadiska aj ekonomickú udržateľnosť, je preto významnou súčasťou celoživotného vzdelávania, formálneho, ako aj neformálneho a tiež informálneho učenia sa.

Mapovaním stavu implementácie multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu v školách sa zaoberá výskum *Multikultúrna výchova ako súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách SR* realizovaný Centrom vedecko-technických informácií Slovenskej republiky, jeho najzaujímavejšie zistenia zmienime ďalej v texte.

Teoretické východiská

Podľa Matejčka (podľa Kriglerová, E. G., Kandlečková, J. a kol., 2010) je pre tolerantné prijímanie odlišností dôležité obdobie predškolského veku (od 3 do 6 rokov), v neskoršom veku je už, podľa autora, postoj detí ťažšie ovplyvniť. Na druhej strane podľa Allporta (2004) sa postoje ku kultúrnej odlišnosti neutvárajú výlučne predtým než dieťa prichádza do školy, Goodmen (podľa Zel'ová, A., 1996) označuje obdobie stredného školského veku ako štádium utvárania etnického postoja, t. j. počas sekundárnej socializácie sa tieto postoje dajú modifikovať, tvarovať, príp. spochybňovať.

Interaktívna a zážitková podoba, t. j. používanie participačných vyučovacích metód zefektívňuje dosahovanie stanovených výchovno-vzdelávacích cieľov, a platí to predovšetkým pre multikultúrnú výchovu, proces učenia medzikultúrnych kompetencií a rozvíjanie tolerancie. Situácie, v ktorých sú žiaci obdarení vyššou mierou iniciatívy ich nielen bavia, pretože predstavujú prerušenie rutiny každodennej výuky, ale dávajú im priestor pre sebavyjadrenie a vlastnú sebareflexiu – reflexiu spoločných i odlišných vlastností a hodnôt seba, druhých, sociálnych skupín, kultúr, etník, náboženstiev ai. (Obrovská, J., Jarkovská, L., 2015). To potom vedie k pochopeniu iných na základe vlastného prežitku a skúseností, k rozvoju emocionálnej stránky osobnosti, k premene osvojených stratégií správania sa. Mimoškolské aktivity sú zamerané na aktívnu účasť žiakov priamo na danej problematike, sú teda usporiadané na ľahšie sprístupnenie, znázornenie a premostenie vedomostí, na modifikovanie prístupu žiakov a hraníc vzťahov. Pre rozvíjanie porozumenia a spolupráce je jednoznačne dôležité, aby sa žiaci učili o odlišnostiach a stretávali sa s rôznorodosťou, a to v kontexte metód aktívneho vyučovania a zážitkov, a takisto aby sa stretávali s tolerantným prístupom a s rovnocennosťou (kultúrnych) odlišností v nastavení školy a vzdelávacieho systému. Rozvoj k pozitívnym hodnotám, prosociálnemu a tolerantnému správaniu vyvíjajúcich sa jedincov sa dá zabezpečiť len v zdravej škole, s pozitívnou školskou klímou a dobrými vzťahmi medzi všetkými jej členmi (Petlák, E., 2006). Je ovplyvnený rôznymi faktormi a osobnosť učiteľa je jedným z nich. Vzťah medzi učiteľom a žiakom založený na vzájomnej dôvere a blízkosti je kľúčový, vytvára dobrý základ nielen pre fungovanie procesu odovzdávania informácií žiakom, ale aj pre formovanie ich postoja k sebe samým a k okolitému svetu.

Metodológia výskumu

Výskum sa zameriava na zistenie zdrojov informácií o multikulturalizme a tolerancii, obsahu a formy výučby tém multikultúrnej výchovy, miery spokojnosti žiakov so vzdelávaním v tejto oblasti a ich skúsenosti s (multikultúrne) tolerantným školským prostredím, ako aj na niektoré aspekty hodnotovej orientácie a postojov mladých ľudí v oblasti multikulturalizmu, medzikultúrneho porozumenia a tolerancie.

⁴ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023 – 2027 *Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>>

Výskum bol vo vybraných základných a stredných školách SR v školskom roku 2022/2023 realizovaný dotazníkovou formou. Výberovými kritériami výskumnej vzorky boli pohlavie, vek, stupeň navštevovanej školy, ročník, veľkosť bydliska a kraj SR. Štatisticky bolo spracovaných 2 640 dotazníkov, získané výsledky tak možno považovať za reprezentatívne vzhľadom na populáciu mládeže. Výskumnú vzorku tvorilo 54,6 % žiakov základných škôl a 45,4 % žiakov stredných škôl, z toho 32,3 % žiakov stredných odborných škôl a 13,1 % žiakov gymnázií. Zastúpenie školských ročníkov v základnej (7. – 9. ročník) a strednej škole (1. – 3. ročník) bolo vo výskume takmer vyrovnané (zhodne približne 18,0 %). Pre matematicko-štatistické spracovanie boli použité štatistické metódy spracovania dát, prvostupňová a druhostupňová analýza údajov, Pearsonov koeficient, kontingenčný koeficient ai. Získané údaje boli komparované s výsledkami výskumu realizovaného v školskom roku 2021/2022.

Výsledky výskumu

Zdroj informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi

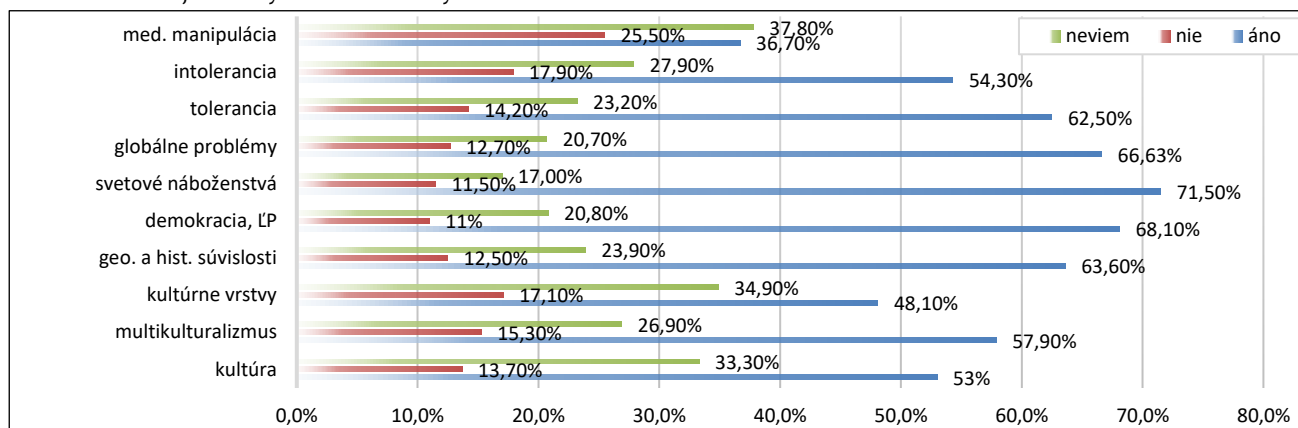
Žiaci rodinu (54,5 %), školu (48,4 %) a online médiá (42,3 %) najčastejšie uvádzajú ako **zdroje informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi**. Napriek tomu informácie získané v škole si medzi žiakmi získali výrazne nižšiu mieru dôvery ako v prípade rodiny (takmer polovica žiakov týmto informáciám získavaným v škole nedôveruje – rozdiel 21,5 p. b.), pri online médiách je rozdiel ešte výraznejší (dve tretiny žiakov nedôverujú informáciám z online médií – rozdiel o 27,5 p. b.). V porovnaní so školským rokom 2021/2022 evidujeme pokles všetkých uvedených možností ako zdrojov získavania informácií o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi, najvýraznejšie pri škole a rodine (zhodne približne o 6 p. b. menej), a takmer dvojnásobný nárast žiakov, ktorí nezískavajú takéto informácie zo žiadneho zdroja (13,9 %).

S vyšším vekom žiakov/školským ročníkom zvyšuje sa označovanie médií (všetkých druhov) ako zdrojov informácií o multikulturalizme. Najvýraznejšie je to pri online médiách, ktoré majú dominantné postavenie (spolu s rodinou) v procese získavania takýchto informácií u 16 – 18-ročných žiakov/žiacov 2. a 3. ročníka strednej školy. Školu ako zdroj informácií označili častejšie 13-, 16- a 17-roční žiaci/žiaci 8. ročníka základnej školy a 2. a 3. ročníka strednej školy a rodinu 12- a 18-roční žiaci/žiaci 2. a 3. ročníka strednej školy. Podľa typu strednej školy sú to gymnazisti (ďalej aj „GYM“), ktorí častejšie ako žiaci stredných odborných škôl (ďalej aj „SOŠ“) získavajú informácie o multikulturalizme a iných rozdieloch medzi ľuďmi takmer zo všetkých uvedených zdrojov, s výnimkou školy, ktorú uviedli o niečo častejšie ako zdroj takýchto informácií žiaci SOŠ. S témou sa častejšie nestretávajú najmladší žiaci základných škôl (ďalej aj „ZŠ“).

Téma

Svetové náboženstvá sú najčastejšie preberanou **témou**, nasledujú princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv, globálne problémy ľudstva (migrácia, chudoba ai.), geografické a historické súvislosti kultúrnych tradícií/kultúr (ich premenlivosť, vzájomné kontakty, súčasné kultúrne konflikty) a tolerancia, rovnosť ľudí, rás, pohlaví, sociálnych vrstiev (graf 1).

Graf 1 Preberanie jednotlivých tém MKV vo vyučovaní v škole

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne.

Častejšie sa žiaci stretávajú s témou multikulturalizmu a kultúrnej rôznorodosti (odlišnosti v kultúre rôznych ľudí, regiónov, historických období), intolerancie, diskriminácie, rasizmu a xenofóbie a tiež s témou kultúry – kultúrnej identity a kultúrnych vzorov, ako aj kultúrnych vrstiev – dominantná kultúra, menšinové kultúry. Najmenej často sa žiaci stretávajú s témou mediálnej manipulácie, pri ktorej v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom je aj najvýraznejší pokles – o 5,3 p. b. (spolu s témou multikulturalizmu a kultúrnej rôznorodosti – o 7,4 p. b.).

Vo vyšších školských ročníkoch (2. – 3. ročník strednej školy) žiaci častejšie identifikovali všetky témy multikultúrnej výchovy ako preberané vo vyučovaní, s výnimkou 9. ročníka ZŠ, ktorého žiaci takisto častejšie identifikovali tému geografických a historických súvislostí, kultúrnych tradícií/kultúr, tému princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv, tému svetových náboženstiev (spolu so žiakmi 7. ročníka ZŠ) a tému tolerancie, rovnosti ľudí, rás, pohlaví a sociálnych vrstiev. Rozdiely teda nachádzame aj v identifikovaní preberaných tém multikultúrnej výchovy na vyučovaní v škole žiakmi podľa typu navštevovanej školy. Tie sú najviditeľnejšie medzi žiakmi GYM a ZŠ (pričom najnižší rozdiel evidujeme pri téme demokracie a rešpektovania ľudských práv a tolerancie, rovnosti ľudí, rás, pohlaví a sociálnych vrstiev), t. j. žiaci GYM sa počas vyučovania venujú témam multikultúrnej výchovy častejšie ako ostatní žiaci (s výnimkou témy princípy demokracie a rešpektovanie ľudských práv a témy mediálnej manipulácie, ktoré rovnako často/častejšie uvádzali aj žiaci SOŠ). Vyšší výskyt témy svetových náboženstiev nachádzame u žiakov ZŠ oproti žiakom SOŠ, podobne pri téme geografické a historické súvislosti kultúrnych tradícií/kultúr – takmer zhodne so žiakmi SOŠ.

Predmety

Predmety spoločenskovedného charakteru sú využívané na uskutočňovanie multikultúrnej výchovy vo výrazne vyššej miere, a to: občianska výchova/náuka (65,1 %), dejepis/história (38,8 %), zemepis/ geografia (31,9 %), etická (31,7 %) a náboženská výchova (28,5 %). Častejšie sú preberané tiež v rámci cudzích jazykov, prírodopisu/biológie, ako aj slovenského jazyka. Preberanie tematiky multikultúrnej výchovy prebieha aj na hodine informatiky, matematiky, výtvarnej, hudobnej, či telesnej výchovy. V porovnaní s predchádzajúcim školským rokom evidujeme nárast preberania tém multikultúrnej výchovy takmer vo všetkých vyučovacích predmetoch (okrem občianskej výchovy/náuky – o 7,8 p. b. menej).

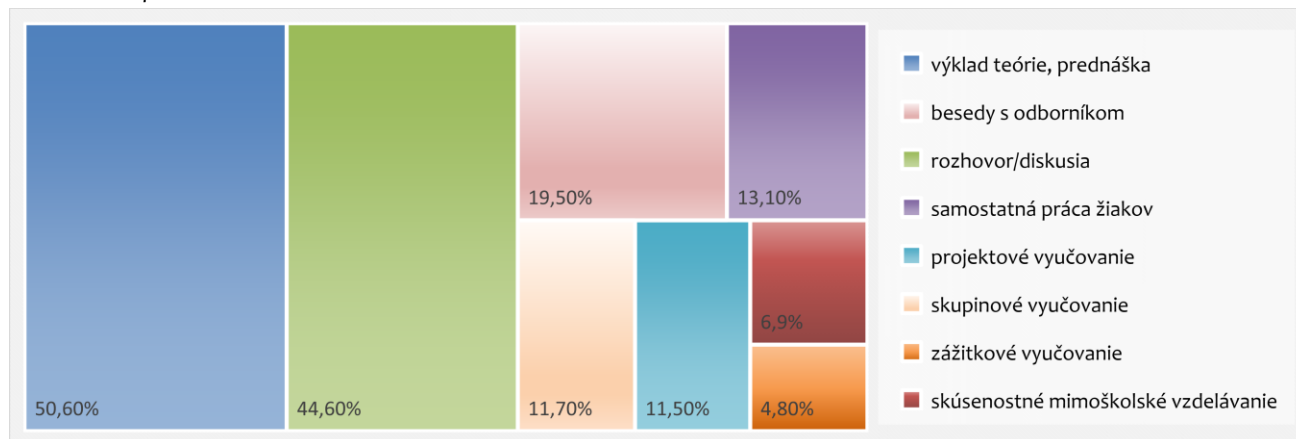
Žiaci navštevujúci ročníky strednej školy (1. – 3. ročník) identifikovali o niečo častejšie témy multikultúrnej výchovy vo vyučovacích predmetoch: občianska náuka a etická výchova (2. ročník SŠ), náboženská výchova (2. a 3. ročník SŠ), dejepis/história (1. a 2. ročník SŠ), cudzí jazyk a slovenský jazyk (3 ročník SŠ). Vyučovacie predmety: zemepis/geografia, prírodopis/biológia, matematika, informatika, výtvarná, telesná a hudobná výchova boli častejšie označené ako predmety venujúce sa tematike multikultúrnej výchovy žiakmi navštevujúcimi 7. – 9. ročník ZŠ/žiakmi ZŠ (s výnimkou zemepisu/geografie, v ktorej sa spolu s dejepisom/históriou venujú témam multikultúrnej výchovy výrazne častejšie v GYM). Témy multikultúrnej výchovy obsiahnuté v školských predmetoch náboženská výchova a slovenský jazyk boli o niečo častejšie zaznamenané v SOŠ.

Forma

Výklad teórie/prednáška a rozhovor/diskusia sú najčastejšie využívanými **formami** preberania tém multikultúrnej výchovy v jednotlivých vyučovacích predmetoch, v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom sú však na preberanie tematiky využívané o niečo menej (rozhovor/diskusia: rozdiel o 5,9 p. b., výklad teórie/prednáška: rozdiel o 3,5 p. b.). Nasledujú besedy s odborníkom, ktoré sú naopak využívané v predmetnom školskom roku o niečo viac (3,5 p. b.). Skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie zostávajú pri realizácii multikultúrnej výchovy najmenej využívané (6,9 % a 4,8 %), detailnejšie graf 2.

Samostatnú prácu žiakov, ako aj projektové vyučovanie, nachádzame častejšie v ročníkoch základnej školy (7. a 9. ročník ZŠ), ostatné formy preberania tematiky multikultúrnej výchovy evidujeme častejšie v ročníkoch strednej školy: výklad teórie/prednáška, besedy s odborníkom a rozhovor/diskusia v 2. ročníku SŠ, spolu s 3. ročníkom SŠ v prípade rozhovoru/diskusie (pričom vyššiu mieru identifikácie týchto troch foriem v súvislosti s preberaním tém multikultúrnej výchovy nachádzame u žiakov GYM), skupinové vyučovanie v prvých dvoch ročníkoch SŠ a zážitkové vyučovanie, ako aj skúsenostné mimoškolské vzdelávanie v 3. ročníku SŠ. Takmer každý piaty žiak 7. ročníka základnej školy a 1. ročníka strednej školy uviedol, že sa žiadnou formou nevenujú témam multikultúrnej výchovy v škole.

Graf 2 Forma preberania tém MKV

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne.

Mimoškolské aktivity alebo podujatia

Počas vyučovania sa 56,7 % žiakov zúčastňuje **mimoškolských aktivít alebo podujatí** súvisiacich s multikultúrnym poznávaním. Oproti školskému roku 2021/2022 však vychádza najavo mierny pokles účasti žiakov v takýchto aktivitách alebo podujatiach – o 9,7 p. b. Najvyššia účasť žiakov bola zaznamenaná v exkurziách, výletoch (51,5 %) a divadelných predstaveniach (49,7 %). Každý tretí žiak počas vyučovania navštívil filmové predstavenie/-a, výstavu/-y a výchovný/-é koncert/-y, každý štvrtý sa zúčastnil športových podujatí a školských športových súťaží. Kultúrnych a vedomostných súťaží, ako aj tanečných/folklórnych vystúpení sa zúčastnilo najmenej žiakov.

Mimoškolských aktivít alebo podujatí súvisiacich s multikultúrnym poznávaním sa zúčastňovali vo vyššom počte žiaci vyšších školských ročníkov – 1. až 3. ročník strednej školy (zvýraznené tučným písmom v tabuľke 1), zatiaľ čo vyššiu účasť žiakov na výchovných koncertoch, športových podujatiach, školských športových súťažiach a tanečných vystúpeniach sa zúčastňovali o niečo častejšie, resp. rovnako často žiaci nižších školských ročníkov – 7. až 9. ročník základnej školy.

Tabuľka 1 Druh aktivít alebo podujatí, ktorých sa žiaci jednotlivých školských ročníkov zúčastňovali

	Školský ročník					
	7.	8.	9.	1.	2.	3.
divadelné predstavenia	46,1%	38,6%	42,4%	51,7%	56,4%	67,0%
filmové predstavenia	29,5%	28,7%	27,2%	36,4%	42,5%	42,5%
vých. koncerty	34,5%	36,3%	29,2%	26,1%	27,9%	27,6%
výstavy	25,6%	33,2%	33,3%	27,3%	28,5%	38,5%
tanečné vystúpenia	16,7%	9,9%	11,5%	14,8%	8,9%	10,0%
šport. podujatia	28,7%	17,9%	31,7%	33,0%	25,1%	24,9%
kult. a vedomost. súťaže	18,2%	8,5%	14,4%	18,2%	25,7%	23,5%
škol. šport. súťaže	29,5%	19,7%	25,9%	29,0%	22,9%	24,9%
exkurzie a výlety	55,0%	36,3%	49,8%	48,3%	57,5%	62,9%

Pozn.: Súčet odpovedí presahuje 100 % pre možnosti uvedenia viacerých odpovedí súčasne.

Venovanie sa témam multikultúrnej výchovy

Venovanie sa týmto témam v škole považuje za dostatočné 43,1 % žiakov, čo v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom znamená pokles o 2,5 p. b. Takmer zhodne každý štvrtý žiak zostáva nespokojný s multikultúrnou výchovou v škole, o niečo viac žiakov sa k jej dostatočnosti nevedelo vyjadriť. Z nespokojných žiakov väčšina uviedla ako dôvod málo hodín venovaných tematike, na nedostatok mimoškolských aktivít upozornil viac ako každý tretí žiak a na úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní viac každý desiaty z nich. K najvýraznejšej zmene došlo najmä

vo vnímaní nedostatku aktivít súvisiacich s multikultúrnou výchovou, ktoré je v predmetnom školskom roku intenzívnejšie (rozdiel o 9,4 p. b.).

Medzi najviac spokojných žiakov so začleňovaním multikultúrnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu boli žiaci 2. ročníka SŠ/žiaci SOŠ (približne každý druhý žiak). Na druhej strane o niečo viac nespokojní s preberaním multikultúrnej tematiky boli žiaci 1. a 3. ročníka SŠ/žiaci GYM (zhodne približne každý tretí žiak), a to zo všetkých troch dôvodov. Nedostatok hodín venovaných multikultúrnej výchove vo vyučovaní vnímajú častejšie žiaci stredoškolských ročníkov (1. – 3. ročník SŠ), nedostatok aktivít žiaci 7. a 8. ročníka ZŠ, ale aj 3. ročníka SŠ, na úplnú absenciu tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole upozornili o niečo vyššom počte žiaci 9. ročníka ZŠ a 2. ročníka SŠ.

Prvky podporujúce kultúrnu rozmanitosť a toleranciu

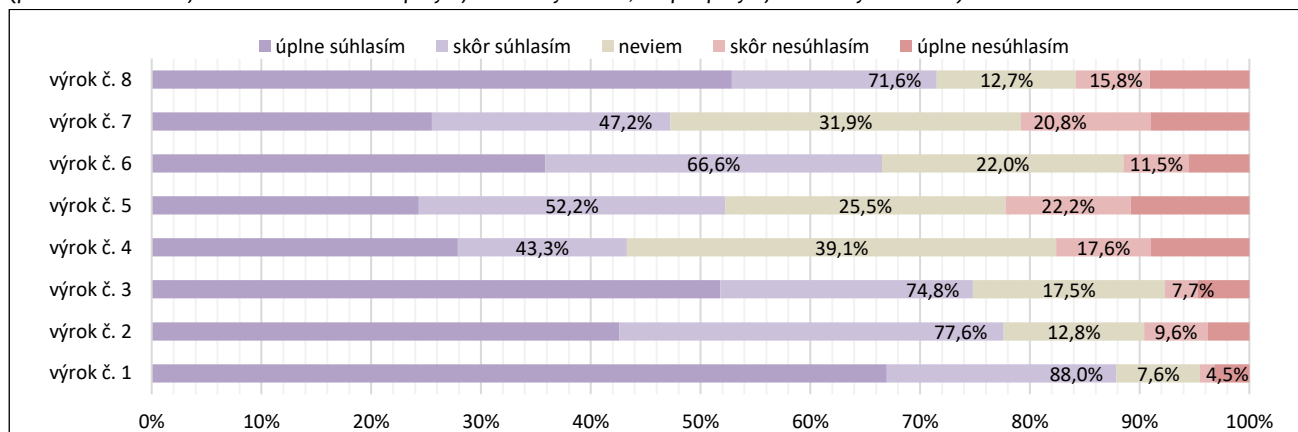
Z **prvkov podporujúcich kultúrnu rozmanitosť a toleranciu**, ktoré sú zavedené do školského prostredia prevláda realizovanie športových podujatí a slávnostných zhromaždení (39,1 %), uskutočňovanie jazykových výmenných pobytov pre žiakov a študentov, ako aj existencia nástenky s multikultúrnou tematikou, napr. pripomínanie sviatkov, slávností iných kultúr (uviedol zhodne približne každý tretí žiak). Každý štvrtý žiak uviedol, že takéto prvky nie sú v ich škole zavedené. V porovnaní so školským rokom 2021/2022 evidujeme nárast všetkých prvkov podporujúcich kultúrnu rozmanitosť a toleranciu v školskom prostredí, najmä v prípade: podpory otvorenej komunikácie v škole (rozdiel o 6,3 p. b.), tolerantného postoja učiteľa/ov ku kultúrnej a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, ako aj pri pozitívnej školskej klíme a dobrých vzájomných vzťahoch v škole (rozdiel zhodne približne 4,3 p. b.).

V GYM nachádzame častejšie takmer všetky prvky tolerancie zavedené v každodennom živote školy, s výnimkou nástenky s multikultúrnou tematikou, ktorú vo vyššej miere uvádzali žiaci ZŠ a SOŠ. Výraznejšie rozdiely evidujeme v porovnaní odpovedí žiakov GYM a ZŠ, najvýraznejší v prípade jazykových výmenných pobytov (o 31 p. b. menej u žiakov ZŠ), vyššie rozdiely evidujeme tiež u: tolerantného postoja učiteľa/učiteľov ku kultúrnej a etnicky odlišným skupinám obyvateľov, pozitívnej školskej klíme a dobrých vzájomných vzťahov v škole a pri realizovaných športových podujatí a slávnostných zhromaždení.

Princípy

Žiaci vo výraznej väčšine súhlasia s **princípom** jedinečnosti každého jednotlivca napriek jeho vnútorným alebo vonkajším odlišnostiam (výrok č. 1), s princípom tolerovania odlišných názorov, aj keď nie sú totožné s ich vlastným (výrok č. 2), s princípom akceptácie odlišných skupín ľudí/obyvateľov Slovenska (výrok č. 3), a taktiež s princípom nenásilného riešenia problémov alebo konfliktov (výrok č. 8), detailnejšie graf 3.

Graf 3 Miera súhlasu/nesúhlasu žiakov s výrokmí týkajúcimi sa tolerance žiakov a najbližšieho okolia (percentuálne údaje sú kumulatívne za úplný aj čiastočný súhlas, resp. úplný aj čiastočný nesúhlas)

Zo žiakov je 66,6 % učiteľmi/školou vedených k tolerancii (výrok č. 6), približne polovica žiakov má kamarátov tolerantných k rôznorodosti (výrok č. 5) a rodičia menšej polovice žiakov udržujú kamarátstva s jedincami z odlišných kultúrnych alebo sociálnych skupín obyvateľov (výrok č. 4). Pri výroku č. 7, ktorý zmieňuje bezproblémovú prítomnosť

žiacov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v jednej školskej triede, t. j. poskytuje nám náhľad na multikultúrne cítenie žiakov, nachádzame súhlas pri takmer polovici žiakov, u takmer každého tretieho žiaka neurčitost' (v zhode s výrokom č. 4) a najviac nesúhlasných odpovedí (spolu s výrokom č. 5). Rozdiel v miere súhlasu žiakov s jednotlivými výrokmi na základe porovnania s predchádzajúcim školským rokom sa ukazuje najvýraznejšie pri výroku č. 7 (o 14,1 p. b.), ktorý vypovedá o intenzívnejšom vnímaní prítomnosti viacerých žiakov z odlišných prostredí v jednej školskej triede ako bezproblémovej.

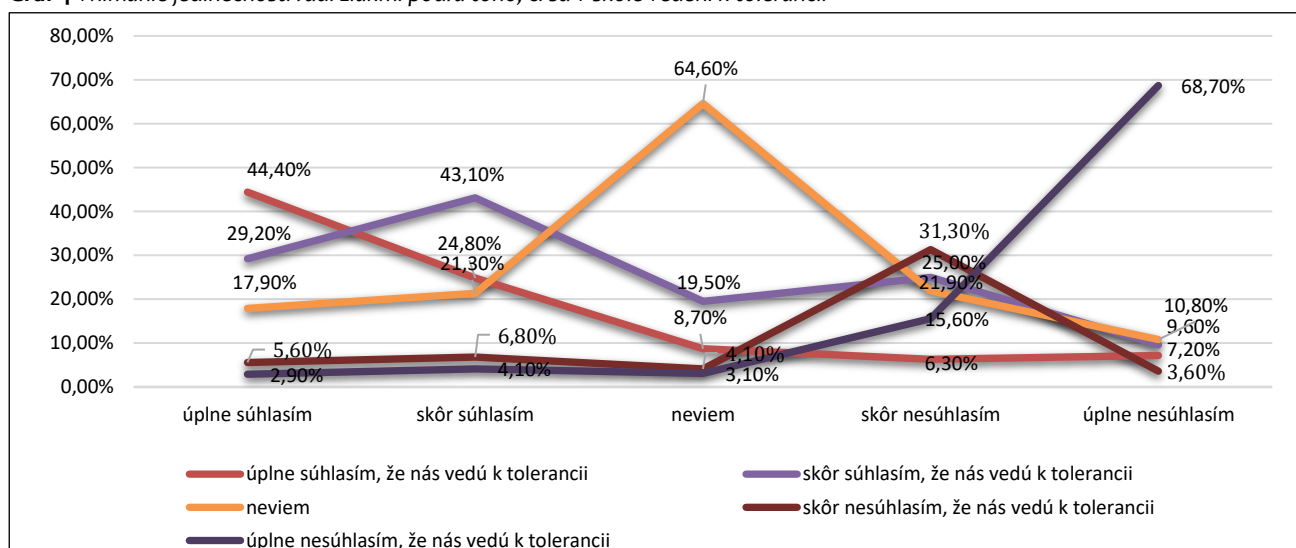
Pri všetkých výrokoch nachádzame vyššiu mieru súhlasných odpovedí u 16 a 17-ročných žiakov (pri výroku č. 3 a 7 aj u 14-ročných, pri výroku č. 4 spolu s 18-ročnými žiakmi). Naopak, vyššia miera nesúhlasných odpovedí je pri 18-ročných žiakoch (pri výrokoch č. 1, 3, 4, 5, 6). Pri výroku č. 2 o rešpektovaní názoru druhého a výroku č. 7 o bezproblémovej prítomnosti žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v jednej školskej triede evidujeme o niečo vyššiu mieru nesúhlasných odpovedí u 12-ročných žiakov (pri výroku č. 7 spolu s 15-ročnými žiakmi). Nesúhlas s výrokom č. 8 zameranom na nenásilné riešenie problémov a konfliktov je u 13-, 15- a 16-ročných žiakov.

Vyššia miera súhlasných odpovedí pri všetkých výrokoch o tolerancii a multikultúrnom cítení žiakov je u žiakov GYM, pri výroku č. 6, ktorý sa týka tolerantného prístupu učiteľov/školy, sú tie počty súhlasných odpovedí žiakov takmer vyrovnané, s o niečo nižším počtom u žiakov ZŠ. Vyšší počet nesúhlasných odpovedí nachádzame u žiakov všetkých typov škôl pri výroku č. 7 (zhodne približne takmer každý piaty žiak), pričom o niečo vyššiu mieru negatívnych odpovedí pri výrokoch č. 1 a 2 evidujeme u žiakov ZŠ a pri výrokoch č. 3 a 8 u žiakov SOŠ.

Vnímanie jedinečnosti každého z nás (výrok č. 1), rešpektovanie iného názoru (výrok č. 2), medzikultúrne porozumenie (výrok č. 3), multikultúrne cítenie (výrok č. 7) a názor žiakov na nenásilné riešenie problémov a konfliktov (výrok č. 8) je podľa získaných údajov odlišné aj podľa toho, či sú žiaci v škole vedení k tolerancii (výrok č. 6). Žiaci, ktorí úplne nesúhlasili s výrokom, že v škole ich vedú k tolerancii učiteľia a vedenie školy:

- ❖ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s jedinečnosťou všetkých ľudí bez rozdielu (o viac ako 53,1 p. b.), a naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s jedinečnosťou každého jednotlivca (o viac ako 19,6 p. b.), pozri graf 4,

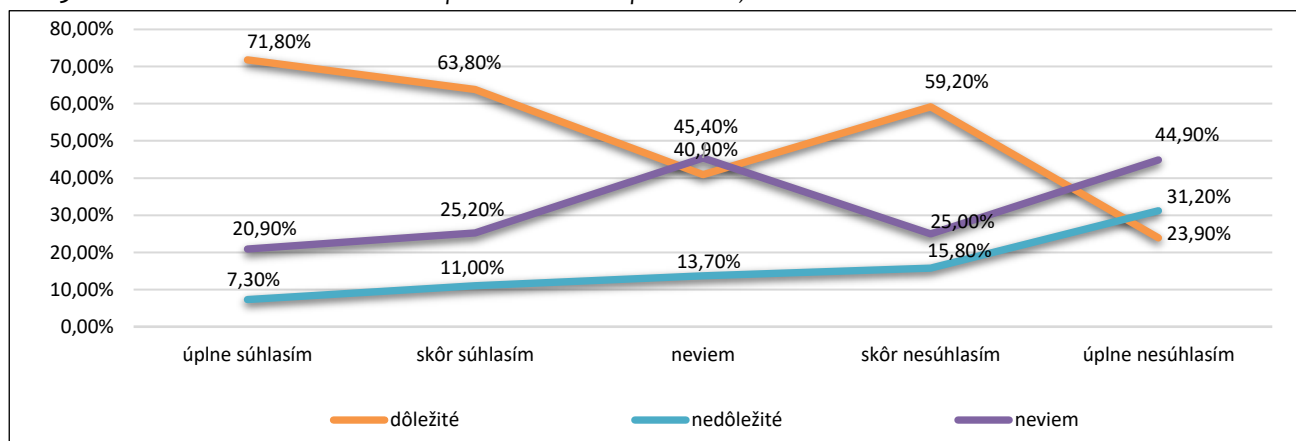
Graf 4 Vnímanie jedinečnosti ľudí žiakmi podľa toho, či sú v škole vedení k tolerancii

- ❖ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s rešpektovaním iného názoru, aj keď s ním nesúhlasia (o viac ako 51,7 p. b.), naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s rešpektovaním iných názorov (o viac ako 21,0 p. b.),

- ❖ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s potrebou bezpečia rovnakou pre všetkých obyvateľov Slovenska, bez ohľadu na príslušnosť do národnostnej menšiny/skupiny (o viac ako 41,0 p. b.) a naopak, žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s potrebou bezpečia rovnakou pre všetkých (o viac ako 26,7 p. b.),
- ❖ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s bezproblémovou prítomnosťou viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v ich školskej triede (o viac ako 35,2 p. b.), naopak žiaci, ktorí úplne súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s tým, že by to nespôsobilo žiadne problémy (o viac ako 32,8 p. b.),
- ❖ vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s výrokom, že problémy a konflikty by sa nemali riešiť násilím (o viac ako 26,1 p. b.), a naopak žiaci, ktorí súhlasili s tolerantným prístupom učiteľov/školy vo výrazne vyššej miere súhlasili s nenásilným riešením problémov a konfliktov (o viac ako 25,6 p. b.),
- ❖ vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania (iba takmer každý štvrtý z nich; viac ďalej v texte), sú viac nerozhodní, čo sa týka dôležitosti multikultúrneho poznávania (spolu so žiakmi, ktorí sa nevedeli vyjadriť – zhodne takmer polovica z nich), a naopak, výrazne viac ich vyjadriло presvedčenie o nedôležitosti multikultúrneho poznávania – každý tretí žiak (pozri graf 5).

Graf 5 Vnímanie dôležitosti multikultúrneho poznávania žiakov podľa toho, či sú v škole vedení k tolerancii

Poznávanie odlišných skupín obyvateľov

Získané dáta nám ukazujú, že 59,0 % žiakov považuje **poznávanie odlišných skupín obyvateľov za dôležité** (v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom evidujeme pokles o 11,3 p. b.). Žiaci najčastejšie uvádzali ako dôvod rovnocennosť všetkých ľudí – potrebu vzájomného pochopenia (60,2 %), ďalej rozšírenie vlastných vedomostí, poznania, rozhľadu (51,3 %) a následne záujem o odlišných obyvateľov, ich kultúru a spôsob života (42,4 %). Naopak, nezáujem o odlišné skupiny ľudí vyjadriло 11,9 % žiakov a nepríjemnosť poznávania odlišných kultúr 3,0 % žiakov. Skoro tretina žiakov sa nevedela vyjadriť k dôležitosti multikultúrneho poznávania. Pri porovnaní s predchádzajúcim školským rokom zaznamenávame nárast nezájumu o odlišné kultúry/skupiny obyvateľova a pokles označovania rovnocennosti všetkých ľudí, ako aj rozširovanie vedomostí ako dôvody, pre ktoré je podľa žiakov nedôležité/dôležité poznávanie odlišných skupín obyvateľov. Zaznamenávame stúpajúci trend pripisovania dôležitosti poznávaniu odlišných skupín obyvateľov so zvyšujúcim sa vekom respondentov a zároveň klesajúcu mieru neurčitých odpovedí. Napriek tomu, multikultúrne poznávanie považujú za nedôležité vo vyššej miere 18-roční žiaci (19,3 %). Vzájomná rovnocennosť a pochopenie sú hodnoty, pre ktoré v o niečo vyššej miere považujú za dôležité poznávať odlišné skupiny obyvateľov žiaci vo veku 14 – 18 rokov. Títo 15- až 18-roční žiaci tiež častejšie vyjadrujú záujem o odlišné kultúry a skupiny obyvateľov, rovnako ako o rozširovanie vedomostí (spolu s 12-ročnými žiakmi). Nezáujem o poznávanie odlišných kultúr sa vyskytuje vo vyššej miere medzi 13- a 18-ročnými žiakmi a nepríjemnosť poznávania iných u 13- a 14-ročných žiakov.

Poznávaníu odlišných skupín obyvateľov pripisuje dôležitosť 80,5 % gymnazistov, u ktorých nachádzame aj jednotlivé dôvody vysvetľujúce dôležitosť multikultúrneho poznávania vo vyššom počte. Zo žiakov základnej školy je to každý druhý žiak, pričom každý tretí z nich prejavil nerozhodnosť pri odpovedi na túto otázku, o niečo častejšie tiež títo žiaci odôvodnili nedôležitosť poznávania odlišných kultúr a skupín obyvateľov nezáujmom aj nepríjemnosťou.

Záver

Výsledky výskumu opakovane potvrdzujú, že žiaci sa dozvedajú najviac poznatkov o multikulturalizme a tolerancii k odlišným skupinám obyvateľov z rodiny, školy a online médií. V medzročnom porovnaní však evidujeme postupnú, mierne klesajúcu tendenciu. Zistené rozdiely v označovaní zdrojov informácií o multikulturalizme a o tolerancii, identifikácii tém a foriem multikultúrnej výchovy, identifikácii vyučovacích predmetov, na ktorých preberajú témy multikultúrnej výchovy, ako aj spokojnosť s preberaním tematiky vo vyučovaní na základe veku, školského ročníka a druhu školy, ktorú žiaci navštevujú sú ovplyvnené vývinovým aspektom, sú podmienené aj prislúchajúcim stupňom školy. Získané údaje sa teda vzájomne potvrdzujú a môžeme povedať, že informácie o kultúrach, národnostiach, či iných rozdieloch medzi ľuďmi získavajú častejšie starší žiaci – žiaci 2. a 3. ročníka strednej školy. Častejšie identifikovali všetky témy multikultúrnej výchovy preberané vo vyučovaní (spolu s 9. ročníkom základnej školy), v o niečo väčšej miere identifikovali vyučovacie predmety, na ktorých preberajú témy multikultúrnej výchovy (spolu so žiakmi 7. ročníka základnej školy). Vo vyššej miere tiež identifikovali jednotlivé formy preberania multikultúrnej problematiky, patrili vo vyššom počte medzi žiakov spokojných s preberaním tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní (spolu so žiakmi 8. ročníka základnej školy). Žiaci 1. a 3. ročníka strednej školy vnímali častejšie nedostatok hodín venovaných témam multikultúrnej výchovy vo vyučovaní a žiaci 7. a 8. ročníka základnej školy upozornili častejšie na nedostatok súvisiacich aktivít (spolu so žiakmi 3. ročníka strednej školy).

Z výsledkov výskumu ďalej vyplýva, že mimoškolských aktivít alebo podujatí sa zúčastnil o niečo viac ako každý druhý žiak, najmä exkurzií/výletov a divadelných predstavení. Skúsenostné mimoškolské a zážitkové vyučovanie sa využívajú pri multikultúrnej výchove najmenej, len o niečo viac projektové a skupinové vyučovanie. Jedným z odporúčaní pre zefektívnenie multikultúrnej výchovy v školách je teda kladenie vyššieho dôrazu na aktívne metódy vyučovania, osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov, s rozmanitosťou. Výsledky výskumu celkovo poukazujú na snahu pedagógov/škôl vytvárať priaznivé a stimulujúce multikultúrne prostredie výchovy a vzdelávania žiakov, avšak odzrkadľujú čiastočne aj rezervy: pokles žiakov, ktorí uviedli školu ako zdroj informácií o multikulturalizme a tolerancii, ako aj pokles žiakov dôverujúcich týmto informáciám, nedostatočnosť preberania tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole (každý štvrtý žiak), relatívne vysoké percento žiakov, ktorí sa preberaniu jednotlivých tém multikultúrnej výchovy vo vyučovaní v škole nevedeli vyjadriť (každý piaty až každý tretí žiak), resp. každý piaty žiak sa nestretáva s multikultúrnou výchovou na vyučovaní, najmenej využívané skúsenostné mimoškolské vyučovanie a zážitkové vyučovanie, resp. iné aktivizujúce metódy učenia, mierny nárast neúčasti na mimoškolských aktivitách alebo podujatiach súvisiacich s multikultúrnym poznávaním oproti predchádzajúcemu školskému roku – posun z každého tretieho na takmer každého druhého žiaka, iba viac ako každý štvrtý žiak uviedol tolerantný postoj učiteľa/učiteľov ku kultúrnej a etnickej odlišným skupinám obyvateľov, podporu otvorenej komunikácie v škole a pozitívnu školskú klímu a dobré vzájomné vzťahy v škole.

Z výsledkov výskumu ďalej vyplýva, že žiaci, ktorí nesúhlasili s výrokom, že v škole ich vedú k tolerancii k druhým učiteľia a vedenie školy, vo výrazne nižšej miere vnímajú dôležitosť multikultúrneho poznávania, sú viac nerozhodní, a naopak, výrazne viac ich vyjadriло presvedčenie o jeho nedôležitosti, vo výrazne vyššej miere úplne nesúhlasili s jedinečnosťou všetkých ľudí bez rozdielu, s rešpektovaním iných názorov, ako aj s potrebou bezpečia rovnakou pre všetkých obyvateľov Slovenska, bez ohľadu na príslušnosť do národnostnej menšiny/skupiny, s bezproblémovou prítomnosťou viacerých žiakov z odlišných kultúrnych, etnických či sociálnych skupín v ich školskej triede, ako aj s nenásilným riešením problémov alebo konfliktov, t. j. nielen formálne vzdelávanie, ale práve to informálne – prístup každého jednotlivca/učiteľa je kľúčový v procese formovania osobnosti v školskom prostredí a rozvíjania medzikultúrnych kompetencií dôležitých v globalizovanom svete. Potvrdzuje sa nám, v zhode s Dúbravovou (2006), že učiteľia a učiteľky svojimi postojmi, štýlom práce a komunikácie so žiakmi významne ovplyvňujú spôsob, do akej miery budú žiaci schopní sa správať a rešpektovať etnickej, sociálne, náboženskej, rodovo či inak odlišných ľudí, ale aj ako dokážu oceňovať svoju odlišnosť.

Multikultúrna výchova dokáže ponímať všetky aktuálne témy a práve to, že sa zameriava na rozvíjanie všeobecnej otvorenosti detí/žiakov voči rozmanitosti sveta, ako aj medzikultúrneho porozumenia, komunikácie a spolupráce, tak potrebných v súčasnom svete, svedčí o jej nezastupiteľnosti a vysokom prínose. A to v zabezpečení celistvosti a hĺbky poznania žiakov a jeho využitie

v ďalšom vzdelávaní a živote, ako aj v prevencii sociálno-patologických a iných javov (v kontexte s aktuálnou situáciou vo svete: digitálna ekonomika, nedávna kovidová pandémia, vojnový konflikt na Ukrajine, v Izraeli, ale aj oznámenia o uložení bômb, či útoky v školách).-Preto uvádzame odporúčania do praxe, ktoré sú stále aktuálne:

- I. klást' dôraz na poznávanie kultúrnej, etnickej či inej rozmanitosti vo výchovno-vzdelávacom procese, v nižších školských ročníkoch;
- II. zamerať sa na klímu triedy, uvedomovať si a vnímať dôležitosť vzťahov medzi žiakmi a ich učiteľmi, a takisto medzi žiakmi samotnými, podporovať vzťahy založené na dôvere a vzájomnom pochopení;
- III. zamerať sa na klímu školy, podporovať pozitívnu školskú klímu, priateľské prostredie školy;
- IV. klást' dôraz na osobné skúsenosti, zážitky a interakciu žiakov s odlišnými kultúrami a skupinami obyvateľov, v rámci toho na zahraničné, jazykové a výmenné pobyty;
- V. využívať informačné technológie, venovať pozornosť učeniu o využívaní online zdrojov informácií a orientácii sa v online priestore, vrátane informačnej záťaže a rozpoznávania dezinformácií;
- VI. začínať prípravu učiteľov v oblasti multikultúrnej výchovy už na úrovni študijného procesu na pedagogických fakultách, v rámci študijných programov.

Zdroje

- ▣ Agenda 2030 [online]. 2021. Bratislava : Štatistický úrad SR, 2024. Dostupné na: <<https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/>>
- ▣ ALLPORT, G. W., 2004. O povaze predsudků. Praha : Prostor, 2004. ISBN 80 7260-125-3
- ▣ DÚBRAVOVÁ, V., 2006. Multikultúrna výchova. In DÚBRAVOVÁ, V. et al. 2006. *MULTI-KULTI na školách: Metodická príručka pre multikultúrnu výchovu* [online]. Prvé vydanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2006. Dostupné na: <<http://www.multikulti.sk/dok/kapitola-1.pdf>>
- ▣ KRIGLEROVÁ, E. G., KADLEČÍKOVÁ, J. a kol., 2009. *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2009. ISBN 78-80-969271-9-7
- ▣ MISTRÍK, E., 2012. *Ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 2 a ISCED 3A* [online]. Bratislava : statpedu.sk, 2012. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/mkv_isced_2_3a.pdf>
- ▣ OBROVSKÁ, J., JARKOVSKÁ, L., 2015. Teoretický a metodologický rámec studia etnicity ve školním prostředí. In JARKOVSKÁ, L., LIŠKOVÁ, K., OBROVSKÁ, J., SOURALOVÁ, A. *Etnická rozmanitosť ve škole: Stejnost v různosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0792-4. s. 19-34.
- ▣ PETLÁK, E., 2006. *Klíma školy a klíma triedy*. Bratislava : IRIS, 2006. ISBN 80-8901-89-71
- ▣ Programové vyhlásenie vlády SR 2023-2027 *Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť* [online]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>>
- ▣ *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce na roky 2019 – 2023* [online]. Bratislava : MZVaEZ SR a SAPMRS – SlovakAid, 2019. Dostupné na: <https://slovakaid.sk/wp-content/uploads/2020/12/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023-2.pdf>
- ▣ *Štátny vzdelávací program: Multikultúrna výchova (Prierezová téma), Príloha ISCED 1* [online]. 2010. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/multikulturna_vychova_isced1.pdf>
- ▣ TASR, 2022. *Rezort školstva pripravil Stratégiu globálneho vzdelávania 2023 – 2030* [online]. Bratislava : TASR a TERAZ MEDIA a. s., 2022. Dostupné na: <<https://www.teraz.sk/slovensko/rezort-skolstva-pripravil-strategiu-gl/682674-clanok.html>>
- ▣ ZEL'OVÁ, A., 1996. Psychológia etnických spoločností. In VÝROST, J., ZEL'OVÁ, A., LOVAŠ, L. *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie: Sociálnopsychologická analýza osobných vzťahov, interpersonálna agresia, makrosociálne javy a procesy*. Zväzok 3. Bratislava : Veda, 1996. ISBN 80-224-0478-0

Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu

Marianna PÉTIOVÁ

CVTI SR, Bratislava

Abstrakt: v článku sú prezentované výsledky celoslovenského, longitudinálneho a reprezentatívneho výskumu realizovaného v roku 2024 zameraného na výskyt prejavov extrémizmu u žiakov základných a stredných škôl.

Kľúčové slová: žiaci základných a stredných škôl, extrémizmus, prejavy extrémizmu.

Úvod

Nárast nespokojnosti obyvateľov Slovenska je v súčasnosti citeľný medzi všetkými vekovými kategóriami. Prispeli k tomu aj negatívne udalosti (finančná kríza, pandémia Covid-19, imigračná kríza v Európe, vojna na Ukrajine...), ktoré nás v nedávnej minulosti zasiahli. Dôsledkom je polarizácia spoločnosti, nárast extrémizmu a dezinformácia niektorých médií, čo predstavuje určitú hrozbu pre fungovanie demokracie. Existujú viaceré dôvody, pre ktoré mladí ľudia inklinujú k extrémistickým skupinám, napríklad nespokojnosť s tým, ako politickí činitelia riešia celospoločenské problémy, nezamestnanosť, korupcia, sociálna nespravodlivosť, rebelantstvo, nestabilita postojov, nízka mediálna gramotnosť, málo rozvinuté kritické myslenie, snaha získať u rovesníkov určitý status a nedostatočne naplnený pocit spolupatričnosti. Extrémistické skupiny im väčšinou predkladajú vízie kvalitnejšieho riešenia problémov a lepšieho politického, spoločenského a kultúrneho usporiadania spoločnosti.¹

Výskum bol zameraný na zistenie prejavov extrémizmu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl. Vychádzal z *Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024* a z *Národnej stratégie kybernetickej bezpečnosti*. Cieľom bolo zistenie názorov, postojov a osobných skúseností žiakov s prejavmi extrémizmu v škole, rodine a v rovesníckej skupine. Úloha nadväzuje na riešenie problematiky intolerancie, násilia a extrémizmu u detí a mladých ľudí vo veku od 12 do 18 rokov, ktoré boli realizované v rokoch 2010, 2016 až 2024 tak, aby sa zistené údaje dali navzájom porovnávať.

Výskumná úloha bola realizovaná metódou dotazníkového zisťovania u žiakov základných a stredných škôl v rámci celého Slovenska. Výberový súbor tvorili žiaci 7., 8. a 9. ročníkov základných škôl a žiaci 1., 2. a 3. ročníkov všetkých typov stredných škôl. Terénny zber údajov prebiehal v mesiacoch máj a jún 2024 a zabezpečovala ho profesionálna agentúra. Výskumu sa zúčastnilo spolu 2 420 respondentov vo veku od 12 do 18 rokov. Výberový súbor bol utvorený voľným kvótoým výberom so znáhodnením osoby v poslednom kroku a so stratifikáciou na celom území Slovenskej republiky. Spolu s vysokou návratnosťou, ako aj vypočítaným intervalom spoľahlivosti zabezpečovali základné požiadavky reprezentatívnosti. Na základe uvedených skutočností je možné získané výsledky považovať za spoľahlivé a v rámci tejto spoľahlivosti aj za reprezentatívne.

¹ Laczko, M.: Občianska náuka ako nástroj výchovy k demokratickému občianstvu a eliminácii extrémizmu. In: *Výchova a vzdelávanie k demokratickému občianstvu a prevencia extrémizmu*. Zborník z odborného seminára. Trenčín : Katedra politológie TU A. Dubčeka v Trenčíne, 2021. ISBN 978-80-8075-948-3, s. 41-46.

1 Charakteristika výskumného súboru

Do výskumu zameraného na výskyt prejavov extrémizmu u žiakov základných a v stredných škôl sa zapojilo 2 420 opýtaných. Dotazníky vyplnilo 1 214 chlapcov a 1 206 dievčat. Asi pätina respondentov bola vo veku 15 rokov (492). V nižšom počte sa do výskumu zapojili žiaci vo veku 17 (435), 14 (405), 16 (379), 18 (338) a 13 rokov (308). Len veľmi malú časť výskumnej vzorky tvorili najmladší opýtaní (12 rokov: 57). Až 2 256 respondentov malo slovenskú národnosť a 56 rómsku národnosť. Pomerne málo opýtaných uviedlo maďarskú (42), ukrajinskú (35), rusínsku (14), českú (9) alebo inú (ruskú, srbskú, poľskú alebo nemeckú národnosť: 8).

V súbore žiakov základných škôl vyplnilo dotazníky 1 170 respondentov a v skupine stredoškolákov sa do výskumu zapojilo 1 250 osôb. V tomto podsúbore mali výraznú prevahu žiaci stredných odborných škôl (825) než gymnazisti (425). Do výskumu realizovaného v základných školách sa v najvyššom počte zapojili deviataci (427). V nižšej miere vyplnili dotazníky aj žiaci ôsmych (419) a siedmich ročníkov (324). V stredných školách sa vo výskume zúčastnili najmä druháci (474) a v približne rovnakom počte aj žiaci prvých (387) a tretích (389) ročníkov. V gymnáziách mali výraznú prevahu prváci (156, 2. ročník: 134, 3. ročník: 126). V stredných odborných školách vyplnili dotazníky častejšie žiaci druhých ročníkov (340) než prváci (222) alebo tretiaci (263).

Približne tretina opýtaných mala trvalé bydlisko v obciach od 2 001 do 10 000 obyvateľov (737). Nižší počet respondentov žil v mestách od 10 001 do 50 000 (601) obyvateľov a v najmenších obciach (menej než 2 000 obyvateľov: 504). Najnižší počet oslovených žiakov pochádzal z veľkomiest (viac ako 100 000 obyvateľov: 309) a z miest od 50 001 do 100 000 (265) obyvateľov. Opýtaní najčastejšie žili v Bratislavskom a v Nitrianskom kraji (zhodne po 352). Nižší počet respondentov mal trvalé bydlisko v Košickom (337), Prešovskom (297), Trenčianskom (294), Banskobystrickom (289), Žilinskom (256) a v Trnavskom kraji (243).

2 Prejav extrémizmu zaznamenané u spolužiakov

Názory a postoje žiakov základných a stredných škôl k prejavom extrémizmu závisia vo veľkej miere od názorov a postojov osôb, ktoré si obľúbili, a ktoré považujú za svoje vzory. Pri vyhodnotení tejto otázky bola využitá technika zisťovania váženého aritmetického priemeru (mean) a podľa tejto hodnoty bola zostavená tabuľka 1. Respondentom bola ponúknutá škála 9 najčastejších prejavov extrémizmu: negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách, prejavy nenávisť voči niektorým skupinám osôb, agresívne správanie s extrémistickým charakterom, nosenie oblečenia a symbolov propagujúcich extrémizmus, zviditeľňovanie extrémizmu prostredníctvom tlačovín, propagácia extrémistických aktivít, účasť na podujatiach, ktoré extrémisti organizovali a nosenie nožov a iných nebezpečných vecí. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že žiaci základných a stredných škôl sa v triednom kolektíve stretli najmä s negatívnymi vyjadreniami o rase, národe a etnických skupinách, s prejavmi nenávisť voči niektorým skupinám osôb a s agresívnym správaním svojich rovesníkov. Nižší počet opýtaných videl u spolužiakov nože, pálky a iné nebezpečné veci, extrémistické symboly a oblečenie. Respondenti v najnižšom počte potvrdili, že rovesníci sa v triede chválili účasťou na rôznych extrémistických aktivitách, prípadne propagovali podujatia a tlačoviny, ktoré tieto skupiny organizovali a vydávali.

Tabuľka 1 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov

Prejavy extrémizmu	Áno	Nie	Mean
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	59,9	40,1	1,40
prejavy nenávisť voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	52,8	47,2	1,47
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	24,6	75,4	1,75
oblečenie propagujúce extrémizmus (tričká, topánky)	19,1	80,9	1,81
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy...)	9,9	90,1	1,90
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	11,0	89,0	1,89
nosenie nebezpečných vecí (nože, pálky, boxery...)	24,0	76,0	1,76
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	15,1	84,9	1,85
symboly propagujúce rasizmus (nápisy, tetovanie...)	20,1	79,9	1,80

Obidve skupiny opýtaných, častejšie dievčatá (61,5 %, chlapci: 58,3 %) uvádzali, že spolužiaci sa negatívne vyjadrovali o rase, národe a o niektorých etnických skupinách. Dievčatá (54,9 %, chlapci: 50,7 %) zažili u rovesníkov aj prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb. Chlapci sa častejšie stretli s agresívnym správaním (chlapci: 28,8 %, dievčatá: 20,4 %), videli spolužiakov nosiť extrémistické oblečenie (chlapci: 22,4 %, dievčatá: 15,7 %), symboly, ktoré propagovali toto hnutie (chlapci: 24,7 %, dievčatá: 15,5 %), zažili zviditeľňovanie tlačovín (chlapci: 12,7 %, dievčatá: 7,0 %) a aktivít, ktoré extrémisti organizovali (chlapci: 14,7 %, dievčatá: 7,2 %). Chlapci zároveň vo vyššej miere uvádzali, že spolužiaci nosili pri sebe rôzne nebezpečné veci (chlapci: 27,3 %, dievčatá: 20,6 %) a zúčastnili sa extrémistických aktivít (chlapci: 16,9 %, dievčatá: 13,2 %). Z uvedených zistení je zrejmé, že chlapci sa s prejavmi extrémizmu v triednych kolektívoch stretli výrazne častejšie než dievčatá.

Všetci respondenti najčastejšie počuli od spolužiakov negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách. Deviatci mali viac skúseností s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám osôb, s agresívnym správaním spolužiakov, s propagovaním extrémistických tlačovín, s nosením nebezpečných vecí a symbolov, ktoré toto hnutie zviditeľňovali. Žiaci 8. ročníkov a 2. ročníkov videli vo vyššej miere u rovesníkov v triede extrémistické oblečenie. S propagáciou aktivít, ktoré tieto skupiny organizovali sa v triednom kolektíve stretli najmä prváci, zatiaľ čo ôsmaci mali spolužiakov, ktorí sa chválili účasťou na ich podujatiach. Z uvedených zistení vyplynulo, že prejavy extrémizmu zažili v triednom kolektíve najčastejšie žiaci 9. ročníkov základných škôl. Najmenej týchto negatívnych skúseností mali tretiaci.

Tabuľka 2 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov podľa ročníkov

Prejavy extrémizmu	7. ročník ZŠ	8. ročník ZŠ	9. ročník ZŠ	1. ročník SŠ	2. ročník SŠ	3. ročník SŠ
negatívne vyjadrenia o rase...	56,5	53,9	68,9	55,7	63,2	59,5
prejavy nenávisti voči skupinám	50,6	48,1	59,3	49,6	55,2	53,1
agresívne správanie	26,9	27,9	28,2	23,3	24,4	18,1
oblečenie propagujúce extrém.	20,1	22,2	16,6	17,8	22,0	15,5
propagácia extrém. tlačovín	11,1	9,8	11,9	10,1	8,2	8,5
propagácia extrém. aktivít	10,8	10,5	11,0	12,1	10,8	10,9
nosenie nebezpečných vecí	21,7	23,9	26,8	23,0	25,6	23,2
účasť na extrém. aktivitách	14,8	17,4	15,5	16,5	13,5	13,0
symboly propagujúce rasizmus	18,8	21,0	24,8	17,8	20,7	16,8

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Žiaci stredných odborných škôl (56,6 %), aj gymnazisti (65,8 %) v najvyššom počte zažili v triede negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách. Gymnazisti častejšie zaznamenali prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb (G: 58,4 %, SOŠ: 49,9 %) a nosenie nožov, pálok a iných nebezpečných vecí (G: 25,9 %, SOŠ: 23,1 %). Žiaci stredných odborných škôl sa vo vyššej miere stretli v triede s extrémistickým oblečením (SOŠ: 21,5 %, G: 13,2 %), symbolmi, ktoré tento negatívny jav zviditeľňovali (SOŠ: 20,7 %, G: 14,6 %), zažili propagovanie aktivít (SOŠ: 12,2 %, G: 9,4 %) a tlačovín (SOŠ: 9,9 %, G: 7,1 %), ktoré tieto skupiny zabezpečovali. Približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov stredných škôl vedel o účasti spolužiakov na extrémistických aktivitách (SOŠ: 14,4 %, G: 14,1 %) a stretol sa aj s ich agresívnym správaním (SOŠ: 22,2 %, G: 21,9 %). Prezentované údaje potvrdili, že s prejavmi extrémizmu sa u svojich spolužiakov častejšie stretli žiaci stredných odborných škôl než gymnazisti.

Všetci opýtaní najčastejšie počuli od spolužiakov negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách. Respondenti z Trenčianskeho kraja zažili v triednom kolektívne prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb. Žiaci v Trnavskom kraji sa častejšie než ostatní stretli u rovesníkov v triede s agresívnym správaním s extrémistickým charakterom, s extrémistickým oblečením, s propagovaním tlačovín a aktivít, ktoré tieto skupiny organizovali, s nosením rôznych nebezpečných vecí a extrémistických symbolov. Mladým obyvateľom Bratislavského kraja sa spolužiaci vo vyššej miere pochválili účasťou na extrémistických podujatiach. Z uvedených zistení vyplynulo, že prejavy extrémizmu videli v triede najmä žiaci základných a stredných škôl z Trnavského kraja. Najmenej týchto negatívnych skúseností mali opýtaní s trvalým bydliskom v Banskobystrickom a v Nitrianskom kraji.

Tabuľka 3 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov podľa kraja

Prejavy extrémizmu	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
negatívne vyjadrenia o rase, národe	59,2	66,9	65,3	69,6	55,5	58,8	53,5	50,4
prejavy nenávisťi voči skupinám	51,3	61,6	62,5	53,4	48,2	52,2	51,5	44,2
agresívne správanie	24,1	33,1	29,4	18,5	27,5	20,8	23,6	23,7
oblečenie propagujúce extrémizmus	15,3	33,1	23,8	14,2	18,8	12,5	18,5	20,4
propagácia extrémistických tlačovín	10,2	15,5	11,2	6,8	11,4	5,5	9,4	11,4
propagácia extrémistických aktivít	13,9	14,9	13,3	7,4	13,0	6,6	7,7	12,3
nosenie nebezpečných vecí	23,9	36,8	27,6	19,6	21,2	23,2	20,9	21,9
účasť na extrémistických aktivitách	19,4	18,6	14,3	12,8	17,3	10,4	14,1	15,6
symboly propagujúce rasizmus	19,8	26,9	23,1	21,0	21,6	14,9	14,1	21,0

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Stredoškólači (60,1%), aj žiaci základných škôl (59,7%) sa v najvyššom počte stretli u spolužiakov s negatívnymi vyjadreniami o rase, národe a etnických skupinách. Žiaci základných škôl zažili vo vyššej miere v triede agresívne správanie s extrémistickým charakterom, videli rovesníkov nosiť oblečenie a symboly, ktoré tento negatívny jav propagovali, stretli sa s upozorňovaním na tlačoviny a aktivity, ktoré tieto skupiny organizovali, ako aj s účasťou spolužiakov na nich. Približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov škôl zaznamenal v triednom kolektíve prejavy nenávisťi voči niektorým skupinám osôb a nosenie nožov, pálok a iných nebezpečných vecí. Prezentované zistenia potvrdili, že prejavy extrémizmu boli v pomerne vysokej miere evidované v základných školách. Považujeme za dôležité venovať tomuto závažnému sociálno-patologickému javu viac pozornosti najmä v tomto type škôl, pretože ich navštevujú mladší žiaci. V danej oblasti sa osvedčila realizácia preventívnych aktivít, ktorá je doplnená rozhovormi so žiakmi, napríklad na triednických hodinách alebo pri výučbe iných predmetov. Je dôležité, aby pedagógovia poznali názory a postoje svojich žiakov a v prípade potreby ich mohli spoločne s rodičmi vhodným spôsobom korigovať.

Tabuľka 4 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov podľa typu školy

Prejavy extrémizmu	ZŠ	SŠ
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	60,1	59,7
prejavy nenávisťi voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	52,9	52,8
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	27,4	22,1
oblečenie propagujúce extrémizmus (tričká, topánky)	19,6	18,7
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy)	10,9	8,9
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	10,8	8,2
nosenie nebezpečných vecí (nože, pátky, boxery...)	24,0	24,0
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	16,0	14,3
symboly propagujúce extrémizmus (nápisy, tetovanie...)	21,8	18,6

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Porovnanie údajov za roky 2016 až 2024

Prezentované zistenia potvrdili, že od roku 2016 sa výrazne znížil (-13,6 p. b.) počet respondentov, ktorí sa v triednom kolektíve stretli s agresívnym správaním, veľmi mierne klesol aj počet opýtaných, ktorí videli v triede nože, pátky a iné nebezpečné veci (-1,2 p. b.) a zažili propagovanie extrémistických podujatí (-0,7 p. b.). Zvýšil sa počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí sa v triednom kolektíve stretli s negatívnymi vyjadreniami o rase, národe a etnických skupinách (+10,5 p. b.), s extrémistickým oblečením (+6,1 p. b.), s účasťou spolužiakov na podujatiach, ktoré tieto skupiny organizovali (+4,7 p. b.), s prejavmi nenávisťi voči niektorým skupinám osôb (+2,6 p. b.), s propagovaním tlačovín (+1,5 p. b.) a s extrémistickými symbolmi (+4,5 p. b.). Komparácia výsledkov výskumu za roky 2023 a 2024 ukázala zvýšenie počtu opýtaných, ktorí sa u spolužiakov stretli so všetkými uvedenými extrémistickými prejavmi.

Tabuľka 5 Komparácia údajov za roky 2016 až 2024

Prejavy extrémizmu u spolužiakov	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
negatívne vyjadrenia o rase	49,4	62,9	49,7	70,0	43,4	44,8	44,6	50,0	59,9
prejavy nenávisťi	50,2	68,5	44,2	64,2	38,0	41,7	40,3	47,1	52,8
agresívne správanie	38,2	57,8	44,5	60,6	14,6	35,3	15,5	16,0	24,6
extrémistické oblečenie	13,0	26,4	9,9	26,6	13,0	13,1	12,8	13,3	19,1
propagácia extrém. tlačovín	8,4	13,2	11,2	14,9	6,9	7,2	7,2	5,1	9,9
propagácia extrém. aktivít	11,7	15,6	20,4	17,0	7,2	7,2	6,9	6,3	11,0
nosenie nebezpečných vecí	25,2	33,0	17,4	32,1	17,8	18,6	17,3	19,7	24,0
účasť na extrém. aktivitách	10,4	13,3	16,1	15,1	8,8	9,2	10,6	10,9	15,1
extrémistické symboly	15,6	29,4	9,3	26,0	13,6	12,3	12,3	13,4	20,1

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Frekvencia výskytu prejavov extrémizmu

S prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí často stretlo 10,7 % opýtaných a občas ich zažilo až 68,4 % respondentov. Približne pätina (20,9 %) žiakov základných a stredných škôl prezentovala názor, že v ich triede sa tieto negatívne prejavy vôbec nevyskytovali.

S častými prejavmi extrémizmu sa v triednom kolektíve vo výrazne vyššom počte stretli chlapci (14,4 %, dievčatá: 7,0 %) než dievčatá, ktoré ich častejšie zažili občas (dievčatá: 73,3 %, chlapci: 63,5 %). Tieto negatívne skúsenosti nemalo 22,1 % chlapcov a asi pätina (19,7 %) dievčat. Zo zistených údajov vyplynulo, že s prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí stretli vo vyššom počte chlapci než dievčatá.

Časté prejavy extrémizmu zaregistrovali v školskom prostredí najčastejšie prváci (13,2 %) a tretiaci (12,6 %). Ich občasný výskyt zaznamenali deviataci a druháci. Tieto negatívne skúsenosti nemala až necelá tretina ôsmakov, zatiaľ čo v skupine druhákov sa rovnako vyjadrilo len 15,4 % respondentov.

Tabuľka 6 Výskyt prejavov extrémizmu v ZŠ a SŠ podľa ročníkov

Prejavy extrémizmu	7. ročník ZŠ	8. ročník ZŠ	9. ročník ZŠ	1. ročník SŠ	2. ročník SŠ	3. ročník SŠ
často	9,9	7,7	9,6	13,2	11,6	12,6
občas	64,8	63,9	72,4	67,7	73,0	66,5
vôbec	25,3	28,4	18,0	19,1	15,4	20,9

Gymnazisti videli v triednom kolektíve vo vyššej miere nielen časté (G: 13,9 %, SOŠ: 11,7 %), ale aj občasné (G: 71,8 %, SOŠ: 68,1 %) prejavy extrémizmu. Tieto negatívne skúsenosti nezažilo 20,2 % žiakov stredných odborných škôl a 14,3 % gymnazistov. Uvedené zistenia ukázali, že skúsenosti s extrémistickými prejavmi mali vo vyššom počte gymnazisti než žiaci stredných odborných škôl.

Častý výskyt prejavov extrémizmu deklarovali žiaci žijúci v mestách s počtom od 10 001 do 50 000 (13,2 %) obyvateľov. Občas ich v škole zažili opýtaní z miest s počtom od 50 001 do 100 000 obyvateľov. Názor, že v ich triede sa prejavy extrémizmu nevyskytovali, uvádzali najčastejšie žiaci s trvalým bydliskom v najmenších obciach.

Tabuľka 7 Výskyt prejavov extrémizmu v ZŠ a SŠ podľa veľkosti bydliska

Prejavy extrémizmu	Menej než 2 000	Od 2 001 do 10 000	Od 10 001 do 50 000	Od 50 001 do 100 000	Viac než 100 000
často	11,7	8,9	13,2	9,6	10,0
občas	61,6	68,4	70,7	75,6	68,4
vôbec	26,7	22,7	16,1	14,8	21,6

S častými extrémistickými prejavmi sa v školskom prostredí stretli respondenti žijúci v Trnavskom (12,8 %) a v Žilinskom kraji (13,0 %). Názor, že prejavy extrémizmu sa v triede vyskytli len občas, prezentovali najmä mladí obyvatelia Trenčianskeho a Nitrianskeho kraja. Tieto negatívne skúsenosti nemalo až 28,2 % žiakov z Košického kraja, zatiaľ čo v Trenčianskom kraji takto odpovedala 14,4 % opýtaných. Z výskumných zistení je zrejmé, že prejavy extrémizmu v školskom prostredí najčastejšie zažili respondenti z Trnavského a zo Žilinského kraja. V najnižšej miere sa s nimi stretli opýtaní s trvalým bydliskom v Košickom kraji.

Tabuľka 8 Výskyt prejavov extrémizmu v ZŠ a SŠ podľa kraja

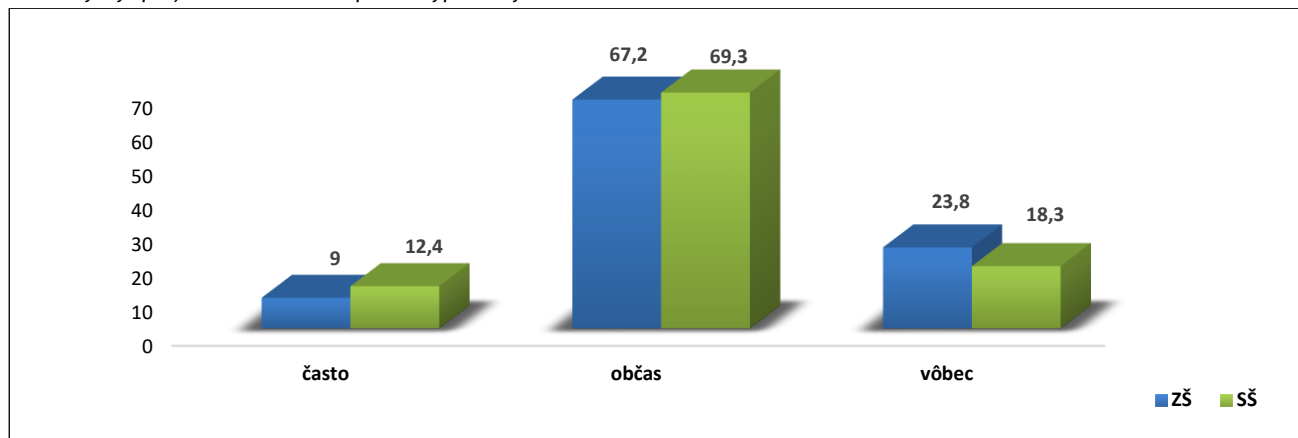
Prejavy extrémizmu	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
často	10,2	12,8	10,9	9,4	13,0	8,3	11,1	11,3
občas	70,5	68,6	74,7	73,3	66,5	68,9	63,0	60,5
vôbec	19,3	18,6	14,4	17,3	20,5	22,8	25,9	28,2

Respondenti, ktorých kamaráti patrili k členom extrémistických hnutí, videli vo výrazne vyššom počte v triede časté (kamaráti sú extrémisti: 30,0 %, kamaráti nie sú extrémisti: 6,2 %), aj občasné (kamaráti sú extrémisti: 60,0 %, kamaráti nie sú extrémisti: 55,4 %) prejavy extrémizmu. Tieto negatívne skúsenosti nemalo len 10,0 % žiakov, ktorí udržiavali priateľské kontakty s členmi týchto hnutí, zatiaľ čo v skupine respondentov, ktorých kamaráti nepatrili k extrémistom, rovnako odpovedala viac než tretina (38,4 %) opýtaných. Z prezentovaných dát vyplynulo, že extrémistické prejavy vedeli výrazne častejšie identifikovať respondenti, ktorých kamaráti si osvojili extrémistické názory, než žiaci, ktorí sa s takými rovesníkmi nepriatelili.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Časté (12,4 %) aj občasné (69,3 %) prejavy extrémizmu zažili v triede vo vyššej miere stredoškooláci. Názor, že v ich triede sa tieto negatívne prejavy nevyskytovali, prezentovala asi štvrtina žiakov základných škôl a 18,3 % stredoškoolákov. Aj tieto zistenia poukazujú na nutnosť realizácie preventívnych opatrení v stredných školách, pretože sa ukázalo, že v tomto type škôl dochádza výrazne častejšie k prejavom extrémizmu než v základných školách.

Graf 1 Výskyt prejavov extrémizmu podľa typu školy

Porovnanie údajov za roky 2016 až 2024

Komparácia dát ukázala, že od roku 2016 bol zaznamenaný vyšší počet opýtaných, ktorí mali skúsenosti s častými (+5,1 p. b.) alebo s občasnými (až + 34,4 p. b.) prejavmi extrémizmu a znížil sa počet žiakov (-39,5 p. b.), ktorí tieto zlé skúsenosti nemali. Najhoršia situácia bola zistená v roku 2023. Túto negatívnu situáciu by pomohla eliminovať lepšia informovanosť detí a mladých ľudí o extrémizme, jeho ideológii a prejavoch, čo by zároveň prispelo aj k ich väčšej ochrane pred týmto nebezpečným javom.

Tabuľka 9 Komparácia údajov za roky 2016 až 2024

Prejavy extrémizmu sa v triede vyskytujú	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
často	5,6	7,8	4,7	8,4	10,3	7,8	7,9	12,7	10,7
občas	34,0	54,6	34,7	48,4	63,7	64,1	62,0	65,6	68,4
vôbec	60,4	37,6	60,6	43,2	26,0	28,1	30,1	21,7	20,9

Názory respondentov na prejavy extrémizmu vyskytujúce sa v okolí

Pätina respondentov nezaregistrovala vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu a 19,0 % opýtaných sa o danú problematiku nezaujímal. S prejavmi extrémizmu, ktoré sa objavili v ich okolí, nesúhlasilo 41,1 % oslovených žiakov a občas sa s nimi stotožnilo 16,6 % respondentov. Kladné stanovisko prezentovalo 3,3 % opýtaných. Príčinou tejto skutočnosti môže byť súčasná zlá ekonomická a politická situácia v spoločnosti, negatívne skúsenosti detí a mladých ľudí s osobami inej rasy alebo etnika, ako aj nedostatok informácií a vytváranie neopodstatnených predsudkov voči týmto skupinám osôb.

Chlapci (20,9 %, dievčatá: 19,0 %) častejšie vo svojom okolí nezaznamenali žiadne prejavy extrémizmu, zatiaľ čo dievčatá (20,5 %, chlapci: 18,5 %) vo vyššej miere nezaujímal. S prejavmi extrémizmu nesúhlasila až necelá polovica (46,9 %) dievčat a len 34,5 % chlapcov. Chlapci sa s nimi vo výrazne vyššej miere stotožnili nielen občas (chlapci: 20,9 %, dievčatá: 12,3 %), ale aj vždy (chlapci: 5,2 %, dievčatá: 1,3 %). Prezentované zistenia potvrdili, že s prejavmi extrémizmu vo svojom okolí výrazne častejšie súhlasili chlapci než dievčatá.

Extrémistické prejavy vo svojom okolí nezaznamenali ôsmaci (27,6 %). Nezaujem o danú problematiku prezentovali najmä siedmci a deviataci. Žiaci 2. ročníkov stredných škôl častejšie než ostatní s prejavmi extrémizmu nesúhlasili (46,2 %), prípadne sa s nimi stotožnili len občas (18,4 %). Žiaci 8. ročníkov (4,1 %) vo vyššej miere než ostatní hodnotili tieto prejavy pozitívne. Z uvedeného je zrejmé, že prejavy extrémizmu vo svojom okolí odsudzovali najmä druháci. Najhoršia situácia bola zaznamenaná u žiakov 8. ročníkov základných škôl.

Tabuľka 10 Názory respondentov na prejavy extrémizmu v okolí podľa ročníkov

Názor na prejavy extrémizmu	7. ročník ZŠ	8. ročník ZŠ	9. ročník ZŠ	1. ročník SŠ	2. ročník SŠ	3. ročník SŠ
nesúhlas s nimi	35,0	36,8	43,3	40,1	46,2	43,7
niekedy s nimi súhlasí	16,1	15,5	14,3	17,6	18,4	17,7
súhlas s nimi	2,8	4,1	3,3	3,6	3,0	2,8
nevie	21,4	16,0	22,0	20,2	17,4	17,5
nezaregistroval/a ich	24,7	27,6	17,1	18,5	15,0	18,3

Žiaci stredných odborných škôl (18,8 %, G: 14,1 %) vo vyššom počte nezaregistrovali vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu a približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov stredných škôl (SOŠ: 18,5 %, G: 17,9 %) sa o ne nezaujímal. Gymnazisti vo vyššej miere tieto prejavy odmietli úplne (G: 48,7 %, SOŠ: 40,8 %), avšak žiaci stredných odborných škôl (19,0 %, G: 15,8 %) s nimi občas súhlasili. Približne rovnaký počet opýtaných ich vždy schválil (SOŠ: 2,9 %, G: 3,5 %). Výsledky výskumu tak ukázali nutnosť venovať tejto téme veľkú pozornosť. Bolo by potrebné, aby si pedagógovia viac všímali svojich žiakov, diskutovali s nimi, učili ich overiť si pravdivosť informácií, hľadať k nim objektívne argumenty, s cieľom získať lepší prehľad o extrémizme a jeho prejavoch a vytvoriť si správny názor na tento nebezpečný celospoločenský jav.

Extrémizmus vo svojom okolí nezaregistrovala asi štvrtina respondentov pochádzajúcich z Prešovského a z Košického kraja. Nezaujem o danú problematiku prezentovali v najvyššom počte žiaci v Žilinskom (21,2 %) a v Košickom kraji (22,9 %). S prejavmi extrémizmu nesúhlasili respondenti v Nitrianskom kraji (48,3 %). Niekedy sa s nimi stotožnili mladí obyvatelia Trnavského a z Bratislavského kraja. Prejavy extrémizmu pozitívne vnímali najmä respondenti z Trenčianskeho kraja (4,1 %). Uvedené dáta potvrdili, že prejavy extrémizmu vo svojom okolí odsudzovali žiaci základných a stredných škôl žijúci v Nitrianskom kraji. Najčastejšie sa s nimi stotožnili respondenti pochádzajúci z Košického a z Trenčianskeho kraja.

Tabuľka 11 Názory respondentov na prejavy extrémizmu v okolí podľa kraja

Názor na prejavy extrémizmu v okolí	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
nesúhlasí s nimi	40,2	40,5	44,9	48,3	42,0	43,6	35,0	34,8
niekedy s nimi súhlasí	19,0	19,9	18,0	16,8	14,9	12,5	18,2	13,7
súhlasí s nimi	2,8	3,6	4,1	3,7	2,4	3,1	2,4	3,9
nevie	18,7	18,2	19,7	14,8	21,2	18,3	18,5	22,9
nezaregistroval/a ich	19,3	17,8	13,3	16,4	19,5	22,5	25,9	24,7

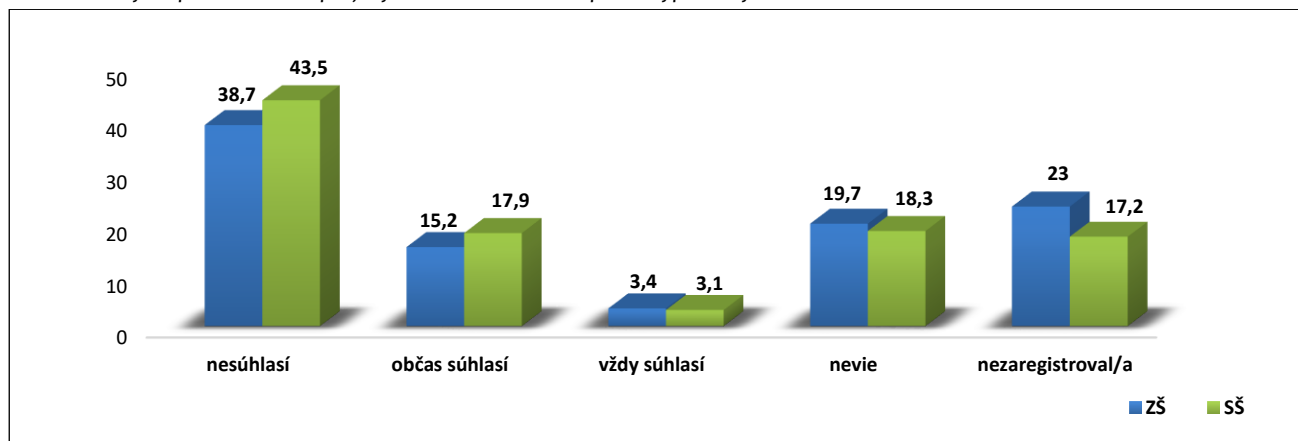
Extrémistické prejavy vo svojom okolí najčastejšie nezaznamenali respondenti z úplných rodín (20,5 %, neúplné rodiny: 19,8 %, doplnené rodiny: 16,8 %). Nezaujím o ne deklarovali opýtaní žijúci v neúplných rodinách (19,1 %, doplnené rodiny: 18,8 %, úplné rodiny: 18,7 %). S prejavmi extrémizmu nesúhlasili žiaci vyrastajúci v úplných rodinách (42,5 %, doplnené rodiny: 35,6 %, neúplné rodiny: 40,1 %). Opýtaní z doplnených rodín vyjadrili častejšie nielen občasný nesúhlas (doplnené rodiny: 21,7 %, úplné rodiny: 16,0 %, neúplné rodiny: 16,1 %), ale i sústavný pozitívny postoj (doplnené rodiny: 7,1 %, neúplné rodiny: 4,9 %, úplné rodiny: 2,3 %). Zistené údaje ukázali, že s prejavmi extrémizmu vo vyššej miere súhlasili respondenti z doplnených rodín. Najlepšia situácia bola zaznamenaná u žiakov vyrastajúcich v úplných rodinách.

Respondenti žijúci v rodinách, kde boli vytvorené dobré vzájomné vzťahy (20,8 %, zlé vzťahy: 12,2 %) nezaznamenali vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu. Približne rovnaký počet opýtaných (dobré vzťahy: 19,7 %, zlé vzťahy: 20,2 %) tieto negatívne javy nezaujímali. Nesúhlasné stanovisko deklarovalo 41,1 % žiakov z rodín, kde boli vytvorené dobré medziľudské vzťahy a 34,0 % respondentov, u ktorých tieto pozitívne vzťahy absentovali. Opýtaní, ktorí s rodičmi nevychádzali dobre, výrazne častejšie s extrémistickými prejavmi súhlasili, a to nielen občas (zlé vzťahy: 25,2 %, dobré vzťahy: 15,7 %), ale aj vždy (zlé vzťahy: 8,4 %, dobré vzťahy: 2,7 %). Z uvedených dát je zrejmé, že žiaci, ktorí si s otcom a matkou nerozumeli, vnímali prejavy extrémizmu vo svojom okolí omnoho pozitívnejšie než ich rovesníci, ktorí mali doma vytvorené kladné rodinné vzťahy. Možno konštatovať, že dospievajúce deti, ktoré nenašli pozitívnu citovú podporu doma u rodičov, ju hľadali u svojich rovesníkov a boli ochotní sa im vo všetkom prispôbiť. Túto situáciu využívajú rôzne extrémistické skupiny, ktoré ponúkajú mladým ľuďom nielen možnosť zapojiť sa do ich diania, ale dávajú im aj pocit, že sú u nich prijatí a akceptovaní.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Žiaci základných škôl častejšie nezaznamenali vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu (23,0 %), alebo ich ani nezaujímali (19,7 %). Stredoškóľáci vo vyššej miere s nimi nesúhlasili (43,5 %), prípadne sa s týmito negatívnymi prejavmi občas stotožnili (17,9 %). Približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov škôl (ZŠ: 3,4 %, SŠ: 3,1 %) ich akceptoval vždy. Zistené údaje ukázali, že žiaci stredných škôl sa s prejavmi extrémizmu vo svojom okolí stretli častejšie než žiaci základných škôl a zároveň ich vo vyššom počte aj odmietli. Považujeme za potrebné venovať viac pozornosti dlhodobej a efektívnej prevencii v základných aj v stredných školách, aby si respondenti vedeli vytvoriť vlastný názor na tento negatívny jav a neuverili osobám, ktoré sa snažia extrémizmus a jeho myšlienky propagovať.

Graf 2 Názory respondentov na prejavy extrémizmu v okolí podľa typu školy

Porovnanie údajov za roky 2016 až 2024

Komparácia dát ukázala, že od roku 2016 sa situácia výrazne zlepšila, pretože bol zaznamenaný vyšší počet žiakov, ktorí s prejavmi extrémizmu nesúhlasili (+8,6 p. b.) a znížil sa počet opýtaných, ktorí takéto prejavy akceptovali občas (-4,6 p. b.), alebo aj vždy (-6,5 p. b.).

Tabuľka 12 Komparácia údajov za roky 2016 až 2024

Názory na prejavy extrémizmu v okolí	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
nesúhlasí s nimi	32,5	34,2	30,2	30,0	40,2	34,8	33,1	39,5	41,1
niekedy s nimi súhlasí	21,2	18,2	13,2	14,8	15,8	14,2	16,1	18,9	16,6
súhlasí s nimi	9,8	4,8	3,2	3,1	2,4	1,7	1,8	0,9	3,3
nevie	13,3	15,2	12,5	9,7	15,4	18,2	19,5	20,4	19,0
nezaregistroval/a ich	23,2	27,6	40,9	42,4	26,2	31,1	29,5	20,3	20,0

Miesta, kde sa žiaci základných a stredných škôl stretli s prejavmi extrémizmu

Prejavy extrémizmu sa môžu vyskytovať na rôznych miestach. Až 70,0 % respondentov ich zažilo v škole a 63,1 % sa s nimi stretlo v rovesníckej skupine. Asi polovica (49,9 %) oslovených žiakov videla extrémistické prejavy na internete a na sociálnych sieťach, 34,6 % opýtaných ich zažilo v domácom prostredí a 29,3 % respondentov na ulici. Najmenej, 0,6 % respondentov sa s nimi stretlo inde, napr. videli ich v televíznom vysielaní, na športovom štadióne alebo v politike. Prejavy extrémizmu nikdy nezažilo 10,6 % žiakov základných a stredných škôl a približne rovnaký počet opýtaných (10,3 %) si na tieto situácie nedokázal spomenúť. Prezentované zistenia ukázali, že respondenti videli prejavy extrémizmu najmä vo svojom blízkom okolí, v škole a v rovesníckej skupine, teda v prostredí, v ktorom sa žiaci základných a stredných škôl pohybujú často a dlhodobo.

Dievčatá sa častejšie s prejavmi extrémizmu ešte nikdy nestretli (dievčatá: 11,2 %, chlapci: 10,0%), prípadne si na tieto situácie nespomenuli (dievčatá: 8,7 %, chlapci: 1,8 %). Obidve skupiny respondentov, častejšie dievčatá (71,4 %, chlapci: 68,7 %) videli prejavy extrémizmu najmä v škole. Chlapci (65,1 %, dievčatá: 61,0 %) sa s nimi vo vyššej miere stretli v rovesníckej skupine, na ulici (chlapci: 31,0 %, dievčatá: 27,6 %) a v inom prostredí (chlapci: 1,2 %, dievčatá: 0,2 %). Dievčatá ich častejšie zažili doma (dievčatá: 36,7 %, chlapci: 32,4 %) a na internete (dievčatá: 50,5 %, chlapci: 49,4 %). Zistené údaje ukázali, že dievčatá získali viac týchto negatívnych skúseností v škole, doma a na internete, zatiaľ čo chlapci ich vo vyššej miere zažili v rovesníckej partii a na ulici.

Všetci respondenti zažili prejavy extrémizmu najčastejšie v školskom prostredí. Žiaci 2. ročníkov stredných škôl sa s nimi stretli častejšie než ostatní v rovesníckej skupine a na ulici. Najstarší opýtaní zažili extrémistické prejavy najmä na internete a na sociálnych sieťach. Žiaci 1. ročníkov stredných škôl získali tieto negatívne skúsenosti vo vyššej miere doma a v inom prostredí. S týmito negatívnymi prejavmi nemali žiadne skúsenosti v najvyššej miere siedmci, pričom na dané situácie si nevedeli spomenúť ôsmaci. Prezentované zistenia ukázali, že druháci zažili častejšie než ostatní prejavy extrémizmu v rovesníckej skupine a na ulici. Na internete sa s nimi stretli najstarší opýtaní. Najlepšia situácia bola zistená v skupine žiakov 7. a 8. ročníkov základných škôl.

Tabuľka 13 Miesta, kde sa respondenti stretli s prejavmi extrémizmu podľa ročníkov

Miesta	7. ročník ZŠ	8. ročník ZŠ	9. ročník ZŠ	1. ročník SŠ	2. ročník SŠ	3. ročník SŠ
škola	67,3	65,8	76,8	67,3	75,3	65,8
rovesnícka skupina	59,9	57,9	67,9	63,9	69,1	57,8
doma	26,2	33,7	33,3	41,5	38,5	32,1
ulica	23,8	20,1	31,4	29,9	36,4	32,4
internet	44,8	45,2	42,9	55,9	22,6	57,8
inde	0,6	0	0,2	1,1	1,0	0,8
nemá skúsenosti	14,5	13,9	5,9	11,1	7,6	12,1
nepamätá sa	10,5	14,4	11,7	8,5	7,8	8,7

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Obidve skupiny opýtaných (G: 75,1 %, SOŠ: 67,2 %) zažili prejavy extrémizmu najmä v školskom prostredí. Gymnazisti sa s nimi vo vyššej miere stretli v rovesníckej skupine (G: 65,2 %, SOŠ: 63,4 %), doma (G: 39,5 %, SOŠ: 36,4 %), na ulici (G: 34,4 %, SOŠ: 32,5 %) a na internete (G: 63,1 %, SOŠ: 51,3 %). Približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov stredných škôl ich videl v televízii, na športovom štadióne a v politike (SOŠ: 0,8 %, G: 0,7 %). Žiaci stredných odborných škôl si vo vyššej miere na dané situácie nevedeli spomenúť (SOŠ: 9,2 %, G: 6,4 %), prípadne ich nikdy nezažili (SOŠ: 10,8 %, G: 8,7 %). Zo zistených dát vyplynulo, že gymnazisti mali výrazne viac skúseností s prejavmi extrémizmu vo svojom blízkom okolí než žiaci stredných odborných škôl, ktorí ich častejšie nezaregistrovali alebo si na ne nespomenuli.

Prejavy extrémizmu zažili v najvyššej miere v škole všetci opýtaní, najmä respondenti pochádzajúci z Trenčianskeho kraja (76,5 %). V rovesníckej skupine sa s nimi stretli žiaci v Trnavskom kraji (68,6 %). Respondenti v Trenčianskom kraji ich častejšie než ostatní zažili doma, na ulici a na internete. Opýtaní žijúci v Košickom kraji sa s nimi stretli v inom prostredí. Respondenti z Prešovského a z Košického kraja ich ešte nikdy nezažili. Na tieto nepríjemné situácie sa nepamätali najmä žiaci z Bratislavského a z Košického kraja. Z prezentovaných údajov je zrejmé, že najviac osobných skúseností s prejavmi extrémizmu vo svojom blízkom okolí mali respondenti pochádzajúci z Trenčianskeho kraja. Najlepšia situácia bola zistená u opýtaných s trvalým bydliskom v Košickom kraji.

Tabuľka 14 Miesta, kde sa respondenti stretli s prejavmi extrémizmu podľa kraja

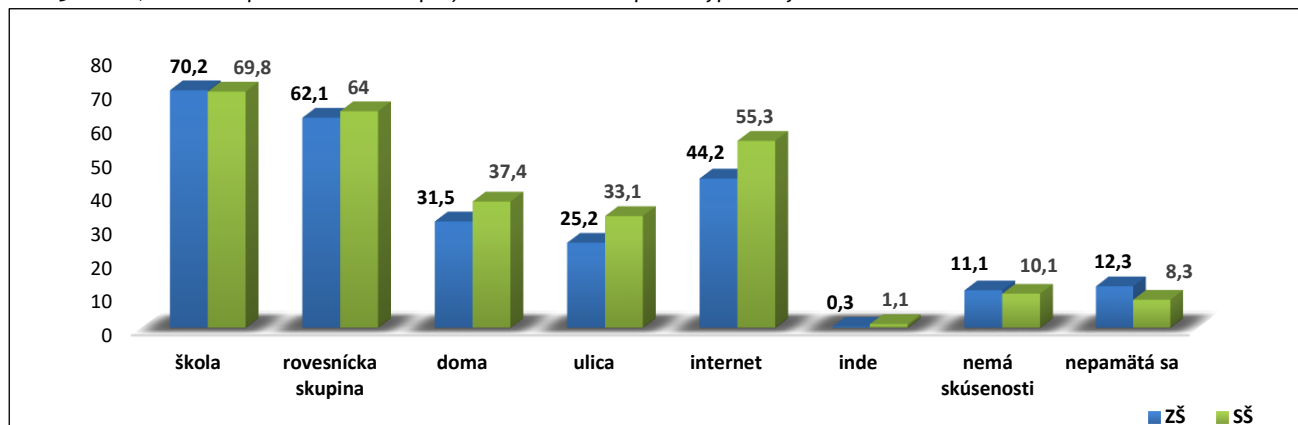
Miesta	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
škola	71,7	75,2	76,5	75,0	67,5	69,2	65,0	60,7
rovesnícka skupina	62,0	68,6	67,3	63,9	66,3	61,9	59,6	57,1
doma	32,9	38,8	40,8	34,4	34,1	31,5	35,7	29,8
ulica	32,6	32,6	34,7	33,8	25,5	28,4	25,3	21,4
internet	47,0	54,1	58,2	51,4	48,2	45,7	53,5	42,9
inde	0,6	1,2	0	0	0,4	0,3	0,3	2,1
nemá skúsenosti	6,5	7,4	6,5	11,6	11,8	11,4	14,1	14,9
nepamätá sa	13,0	10,7	7,5	5,1	9,4	11,4	11,8	13,1

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Obidve skupiny respondentov (ZŠ: 70,2 %, SŠ: 69,8 %) zažili v približne rovnakej miere prejavy extrémizmu predovšetkým v školskom prostredí. Žiaci stredných škôl získali tieto negatívne skúsenosti vo vyššom počte na internete, v rovesníckej skupine, na ulici, doma a v inom prostredí. Žiaci základných škôl častejšie tieto negatívne skúsenosti nemali, prípadne si na také situácie nevedeli spomenúť. Prezentované údaje potvrdili, že stredoškôláci mali s prejavmi extrémizmu výrazne viac skúseností než žiaci základných škôl.

Graf 3 Miesta, kde sa respondenti stretli s prejavmi extrémizmu podľa typu školy

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Porovnanie údajov za roky 2016 až 2024

Komparácia dát ukázala, že od roku 2016 výrazne stúpol počet oslovených žiakov, ktorí sa s extrémizmom stretli nielen na internete (+33,3 p. b.), ale i v škole (+49,8 p. b.), v rovesníckej skupine (+48,2 p. b.), doma (+29,4 p. b.) a na ulici (+3,7 p. b.). Znížil sa počet opýtaných, ktorí ich zažili v inom prostredí (-29,9 p. b.). Oproti zisteniam z roku 2016 klesol počet respondentov, ktorí tieto negatívne skúsenosti nemali (-11,8 p. b.) a stúpol počet žiakov, ktorí si na tieto nepríjemné situácie nespomenuli (+9,8 p. b.). Z uvedených výsledkov výskumu je zrejmé, že v súčasnosti majú respondenti výrazne viac skúsenosti s extrémistickými prejavmi vyskytujúcimi sa v ich okolí než v roku 2016.

V rokoch 2016 a 2018 bolo najčastejším zdrojom týchto negatívnych skúseností televízne vysielanie. V rokoch 2017, 2019, 2020 a 2021 získal prioritu internet a sociálne siete, avšak v rokoch 2022, 2023 a 2024 sa žiaci základných a stredných škôl stretli s extrémizmom najmä v školskom prostredí. Od roku 2021 výrazne stúpol počet opýtaných, ktorí zažili tieto prejavy v škole, v rovesníckej skupine a v domácom prostredí. Možno konštatovať, že šírenie extrémistických myšlienok sa vo veľkej miere prenieslo z virtuálneho sveta, do škôl, rodín a rovesníckych skupín a deti a mladí ľudia sú nimi omnoho viac ohrozovaní než predtým. Príčinou týchto zistení môže byť dlhodobá negatívna spoločenská a politická situácia na Slovensku, ktorú prehĺbila pandémia Covid-19, pretrvávajúca vojna na Ukrajine, stúpajúca inflácia a zvyšovanie cien, čo zároveň spôsobilo výraznú neistotu a nespokojnosť občanov.

Tabuľka 15 Komparácia údajov za roky 2016 až 2024

Miesta, kde sa žiaci stretli s prejavmi extrémizmu	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
škola	20,2	18,7	11,2	19,1	33,2	53,5	56,9	64,4	70,0
rovesnícka skupina	14,9	14,4	8,8	13,4	15,1	55,8	51,5	55,3	63,1
doma	5,2	3,6	2,2	3,3	2,6	10,6	24,9	30,7	34,6
ulica	25,6	24,2	18,6	22,7	32,3	20,7	13,7	30,3	29,3
internet	16,6	32,3	20,6	30,2	55,0	60,8	36,7	41,3	49,9
inde	30,5	28,6	37,5	26,2	18,3	1,2	0,5	0,6	0,6
nikde	22,4	20,8	23,3	17,0	17,9	12,7	14,4	15,8	10,6
nevie	0,5	0,6	0,8	1,9	8,9	15,1	15,7	5,3	10,3

Poznámka: Súčet presahuje 100%, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Záver

Výsledky výskumu potvrdili, že extrémizmus patrí v školskom prostredí k závažným sociálno-patologickým javom. Pre zníženie jeho výskytu v základných a v stredných školách odporúčame vytvoriť v škole dostatok záujmových krúžkov tak, aby všetci žiaci mohli vhodným spôsobom prežiť svoj voľný čas a nadviazať priateľstvá s rovesníkmi a snažiť sa počas vyučovania, ako aj mimo neho vytvoriť pozitívnu atmosféru, ktorá by kladne vplývala nielen na vzdelávaciu činnosť, ale posilňovala aj vzájomné vzťahy medzi učiteľom a žiakmi a žiakmi navzájom. Pri prevencii je dôležité naučiť žiakov akceptovať rovesníkov, ktorí sa od väčšiny odlišujú farbou pleti a nevyčleňovať ich z kolektívu spolužiakov a venovať viac pozornosti problematike rasizmu, extrémizmu a xenofóbie, ale aj medzikultúrnemu porozumeniu a spolupráci už v základných školách. Snažiť sa rôznymi formami zlepšiť zhoršené vzťahy žiakov základných a stredných škôl k osobám odlišným od majoritnej skupiny farbou pleti, národnosťou, sexuálnou orientáciou a pod. Pri prejavoch extrémizmu v triede a v škole je potrebné situáciu čo najrýchlejšie vyriešiť a vinníkov spravodlivo potrestať. Len tak sa zabráni ich ďalšiemu šíreniu. Pri využívaní nových moderných komunikačných technológií by sa žiaci mali naučiť menej dôverovať neovereným zdrojom poznatkov, vedieť si vyhľadávať informácie na spoľahlivých stránkach a overiť ich. Úlohou pedagógov je všimnúť si správanie, oblečenie a vyjadrovanie žiakov a identifikovať prejavy extrémizmu a spoločne s rodičmi a odborníkmi ich prostredníctvom účinných výchovných opatrení eliminovať. Pri realizácii preventívnych opatrení zameraných na zníženie prejavov extrémizmu je dôležité spolupracovať s viacerými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami a poskytnúť žiakom základných a stredných škôl dostatok informácií o extrémizme, pričom treba dať jasne najavo negatívny postoj dospelých voči týmto negatívnym javom.

Zdroje

▣ LACZKO, M.: *Občianska náuka ako nástroj výchovy k demokratickému občianstvu a eliminácie extrémizmu*. In: *Výchova a vzdelávanie k demokratickému občianstvu a prevencia extrémizmu*. Zborník z odborného seminára. Trenčín : Katedra politológie Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2021. ISBN 978-80-8075-948-3

▣ PÉTIOVÁ, M.: *Prejavy extrémizmu v základných a stredných školách z pohľadu žiakov. Záverečná správa z výskumu*. Bratislava : CVTI SR, 2024

Zoznamovanie a stretávanie sa s neznámymi ľuďmi z internetu u žiakov základných a stredných škôl

Mária JANKOVÁ

CVTI SR, Bratislava

Abstrakt: článok prezentuje vybrané zistenia z výskumu zameraného na používanie internetu a riziká s tým spojené. Pozornosť je venovaná osobnej skúsenosti žiakov základných a stredných škôl so zoznamovaním a stretávaním sa s neznámymi ľuďmi z internetu, hodnoteniu tejto aktivity, signifikantným rozdielom podľa stupňa vzdelania, typu strednej školy, pohlavia, veku, veľkosti bydliska, kraja a porovnaní výsledkov s rokom 2022.

Kľúčové slová: komunikácia s neznámymi ľuďmi z internetu, stretávanie sa s neznámymi ľuďmi z internetu, emocionálna reakcia po stretnutí s neznámou osobou z internetu, žiaci základných a stredných škôl, socio-demografické rozdiely.

Úvod

V digitálnej ére je internet neoddeliteľnou súčasťou života mladých ľudí. Sociálne siete, číetovacie aplikácie a rôzne online platformy umožňujú žiakom základných a stredných škôl ľahko komunikovať nielen s rovesníkmi, ale aj s cudzími ľuďmi. Fenomén stretávania sa s osobami známymi len z internetu nadobúda na popularite a vytvára nové vzťahy, ktoré majú svoju jedinečnú dynamiku, ale aj mnohé úskalía. Pre stretávanie sa s neznámymi ľuďmi z internetu sa v angličtine ustálil výraz *meeting strangers*. Zahŕňa v podstate dva javy:

- ❖ zoznamovanie a komunikáciu s neznámymi ľuďmi v online priestore a
- ❖ prenos tejto interakcie do osobného kontaktu.

Komunikácia s neznámymi osobami z internetu môže mať svoje pozitíva, ako je rozšírenie sociálnych kontaktov, väčšia sociálna podpora a vyššia životná spokojnosť. Pre mnohých mladých ľudí môže online prostredie predstavovať bezpečný priestor na nadväzovanie nových vzťahov, rozvíjanie záujmov a zdieľanie skúseností s ľuďmi, ktorí by inak mohli byť nedostupní z hľadiska vzdialenosti alebo sociálnych bariér. Online komunikácia im umožňuje prekonať hanblivosť a budovať sebavedomie v interakcii s inými ľuďmi.

Na druhej strane však nesie so sebou aj negatíva, ako sú zvýšená osamelosť, depresivita alebo nevyžiadané sexuálne ponuky. Riziko nežiaduceho kontaktu sa zvyšuje najmä vtedy, ak sú mladí ľudia menej informovaní o bezpečnostných opatreniach alebo sa stávajú obeťami manipulácie. Okrem toho môže online komunikácia podporiť vznik toxických vzťahov, kde je jeden z účastníkov vystavený emocionálnemu alebo psychologickému nátlaku (Dědková, 2014).

Okrem rizika fyzického alebo sexuálneho násillia čelia však mladí ľudia aj majetkovým rizikám, ako je finančný podvod, zneužitie osobných údajov alebo vydieranie. Tieto riziká sa často prejavujú manipuláciou, kde páchatel predstiera priateľské úmysly a postupne si získava dôveru obeť. Takýmto spôsobom môže dôjsť k odhaleniu citlivých osobných informácií, zneužitiu bankových údajov alebo k situáciám, kde mladí ľudia poskytnú finančné prostriedky na základe falošných príbehov, či sľubov (Craig, 2023).

V tomto článku popíšeme skúsenosť žiakov základných a stredných škôl so zoznamovaním, komunikáciou a stretávaním sa s neznámymi ľuďmi z internetu, hodnotenie tejto aktivity a výsledky porovnáme so zisteniami z roku 2022. Skúmanie tejto problematiky bolo súčasťou výskumu CVTI SR, ktorý bol zameraný na používanie internetu a virtuálne ohrozenia.

Zber dát sa uskutočnil metódou dotazníkového zisťovania v októbri až novembri 2023 vo všetkých krajoch SR prostredníctvom profesionálnej agentúry pre zber dát. Výberový súbor tvorili žiaci 7., 8. a 9. ročníkov základných škôl a žiaci 1., 2. a 3. ročníkov všetkých typov stredných škôl z celej Slovenskej republiky. Výberový súbor žiakov spĺňal kritériá reprezentatívnosti vzhľadom na základný súbor žiakov základných a stredných škôl vo veku od 12 do 18 rokov. Súbor bol vytvorený voľným kvótnym výberom so znáhodnením v ostatnom kroku. Štatistiky bolo spracovaných 2 641 dotazníkov, 1 439 dotazníkov od žiakov základných škôl a 1 199 dotazníkov od žiakov stredných škôl.

Výsledky

Vážnym rizikom, ktorému deti a dospievajúci v súčasnosti čelia, je možnosť spoznávať nových ľudí na internete. Otvorenosť komunikácie v online prostredí môže viesť k nadviazaniu kontaktu s ľuďmi, ktorí nie sú bežne dostupní v offline svete podľa veku, sociálneho postavenia, bydliska a podobne. Na rozdiel od známych ľudí v reálnom živote, ktorí sú ich kamarátmi, spolužiakmi alebo známymi zo susedstva, online známosti nie sú nevyhnutne určené týmto sociálnym kontextom. Takéto známosti môžu byť potencionálne nebezpečné, pretože sú bez kontroly a obmedzení najbližšieho okolia dieťaťa a komunity, kedy mladý človek nemusí vedieť riešiť potencionálne nebezpečnú situáciu po nadviazaní nového kamarátstva cez internet (Popadić, Pavlović, Petrović, Kuzmanović, 2016).

Z výsledkov možno konštatovať, že **výrazný počet žiakov základných a stredných škôl (1661/62,9%) bol oslovený prostredníctvom internetu niekým cudzím, koho predtým nepoznal**. Približne tretinu nikto cudzí v online priestore nekontaktoval. Oslovovaní boli predovšetkým žiaci stredných škôl, 16- a 18-roční a podľa miesta bydliska respondenti z Trenčianskeho (78,3%), Bratislavského (72,3%), Žilinského (70,8%) a Trnavského kraja (70,3%; NR: 62,3%, BB: 65,8%, PO: 68,4%, KE: 66,2%). Menšie rozdiely sa potvrdili aj podľa pohlavia a veľkosti bydliska. Neznámymi osobami z internetu boli o niečo vyššom počte kontaktované dievčatá ako chlapci a žiaci žijúci vo väčších obciach (72,7%), malých (72,6%) a najväčších mestách (70,6%; do 2 000 obyvateľov: 64,1%, 50 001-100 000: 63,9%). Naopak, typ strednej školy nehral žiadnu úlohu.

Tabuľka 1 Komunikácia a stretávanie sa žiakov s neznámymi osobami z internetu (v %)

	Celá vzorka	ZŠ	SŠ	CH	D	12	13	14	15	16	17	18
Oslovila ma neznáma osoba z internetu	69,4	60,4	80,3	65,3	73,2	59,3	55	67	71,5	82,5	76,4	82
Pozvala ma neznáma osoba z internetu na osobné stretnutie	35,7	27,4	45,6	29,2	41,6	19,4	25,3	32,1	39,4	48,2	46,6	38,3
Stretol/a som sa s neznámou osobou z internetu osobne	26,4	22,3	31,3	27,7	25,2	17	21	25,5	27	33,4	30,3	33,3
Bola to dospelá osoba, staršia než ja	13,0	11,9	13,9	11,2	14,7	4,4	7,2	14,7	16,8	14,3	12	23,5

Poznámka: Percentuálny údaj vyjadruje kladné odpovede respondentov.

Riziko negatívnych dopadov komunikácie a stretávania sa s neznámymi ľuďmi na internete môžu mladí ľudia minimalizovať zdôverením sa osobe, ku ktorej majú dôveru. **Na otázku, či povedali niekomu o pozvaní neznámou osobou na osobné stretnutie, odpovedalo kladne až 970 respondentov (75,1 %).** Nikomu o tom nepovedala necelá pätina a 6,1% respondentov si nevedelo spomenúť (tabuľka 2). Na túto otázku odpovedali iba respondenti, ktorých na osobné stretnutie už nejaká osoba známa iba z internetu pozvala. Častejšie sa zdôverili blízkej osobe dievčatá ako chlapci. Podľa veku boli menej opatrní a nepovedali blízkej osobe o pozvaní na offline stretnutie respondenti vo veku 12 rokov než ostatné vekové kategórie. Podľa kraja sa v najnižšom počte zdôverili blízkej osobe opýtaní z Banskobystrického (68,7%) a Trenčianskeho kraja (68,6%; BA: 78,9%, TT: 73,6%, NR: 79,4%, ZA: 75,1%, PO: 78,9%, KE: 79%). V Trenčianskom kraji si aj najčastejšie nevedeli spomenúť na túto situáciu (10,3%). Veľkosť bydliska nezohrávala žiadnu rolu.

Tabuľka 2 Povedal/nepovedal žiak niekomu o pozvaní na osobné stretnutie s neznámou osobou z internetu (v %)

	Celá vzorka	ZŠ	SŠ	CH	D	12	13	14	15	16	17	18
Áno	75,1	73,4	76,4	62,2	83,0	61,5	76,3	76,4	73,7	77,6	76,2	78,3
Nie	18,7	20,5	17,5	30,8	11,5	32,3	16,0	19,2	19,6	17,8	17,2	16,9
Nespomína si	6,1	6,1	6,1	7,0	5,5	6,2	7,7	4,3	6,7	4,6	6,6	4,8

Znenie otázky: Komu ste povedali o pozvaní na stretnutie s neznámou osobou? N=998

Najčastejšie o pozvaní na osobné stretnutie povedali kamarátovi alebo spolužiakovi (52,9 %). Vo výrazne nižšom počte sa zdôverili rodičom (22,4%), alebo súrodencom (12,8%). Najmenej uvádzali starých rodičov (2,9%), učiteľov (2,2%) alebo inú nešpecifikovanú osobu (3,9%). V oboch skupinách žiakov základných (48,2%), aj stredných škôl (56,4%) dominovali kamaráti alebo spolužiaci, avšak u starších žiakov vo výrazne vyššej miere. U stredoškôľakov mali prekvapujúco vyššie zastúpenie aj rodičia (24,6%; ZŠ: 19,6%). Gymnazisti o pozvaní na stretnutie častejšie ako žiaci stredných odborných škôl referovali kamarátom alebo spolužiakom (59,7%; SOŠ: 55,3%) a rodičom (28,5%; SOŠ: 23,3%).

U chlapcov (37,5%) a dievčat (63,4%) mali najvyššie zastúpenie kamaráti, spolužiaci, u dievčat však výrazne vyššie. Dievčatá sa vo vyššej miere zdôverili aj rodičom (24,7%; chlapci: 19%) a súrodencom (16,2%; chlapci: 7,8%). Zaujímavé rozdiely sa zistili podľa veku. Vo všetkých vekových skupinách síce dominovali kamaráti alebo spolužiaci, avšak 12-roční (38,6%) ich uvádzali vo výrazne nižšom počte (13 rokov: 48%, 14 rokov: 52,5%, 15 rokov: 56,1%, 16 rokov: 55,3%, 17 rokov: 57,7%, 18 rokov: 55,9%). Prekvapujúco, starší žiaci vo veku 16 až 18 rokov sa častejšie zdôverili rodičom ako mladší žiaci (12 rokov: 17,5%, 13 rokov: 21,1%, 14 rokov: 21,9%, 15 rokov: 20,7%, 16 rokov: 24,4%, 17 rokov: 23,6%, 18 rokov: 32,2%).

Žiaci žijúci v stredne veľkých (28%) a veľkých mestách (27,7%) častejšie povedali o pozvaní na stretnutie rodičom (do 2000 obyvateľov: 21,3%, 2001-10 000: 19,2%, 10 001-50 000: 22,5%). Starým rodičom sa zdôverili vo vyššom počte respondenti z malých obcí (5,3%) a stredne veľkých miest (5,4%; 2000-10 000: 1,2%, 10 001-50 000: 1,7%, nad 100 000: 2,7%) a učiteľom zas žiaci zo stredne veľkých miest (6,5%; do 2000: 2,7%, 2001-10 000: 1,9%, 10 001-50 000: 1,7%, nad 100 000: 0%). Podľa kraja sa žiaci najčastejšie obracali na kamarátov, spolužiakov, avšak vo vyššej miere v Prešovskom (60,2%) než v ostatných krajoch (BA: 54,3%, TT: 51,4%, TN: 48,3%, NR: 52,9%, ZA: 54,5%, BB: 51,5% a KE: 52,1%). Druhou najpočetnejšou odpoveďou boli rodičia, ktorí boli najviac zastúpení v Nitrianskom (33,3%), a naopak, najmenej v Trenčianskom (15,9%) a Prešovskom kraji (16,4%; BA: 27,5%, TT: 27,6%, ZA: 22,4%, BB: 20,8%, KE: 20%). Na starých rodičov sa obracali najmä respondenti zo Žilinského (5,2%) a Banskobystrického kraja (4%) a na učiteľov, naopak, v menšom počte žiaci z Bratislavského, Žilinského (zhodne po 0,7%) a Trnavského kraja (1%; TN: 2,8%, NR: 3,9%, BB: 3%, PO: 3,1%, KE: 2,9%).

Nikom o pozvaní neznámou osobou z internetu nepovedali vo vyššej miere chlapci (37,3%); dievčatá: 15,5%), 12-roční (36,8%; 13 rokov: 20,3%, 14 rokov: 25%, 15 rokov: 25%, 16 rokov: 23,4%, 17 rokov: 23,1%, 18 rokov: 23,7%) a žiaci z Banskobystrického kraja (34,7%; BA: 23,2%, TT: 27,6%, TN: 25,5%, NR: 23,5%, ZA: 25,4%, PO: 18,8% a KE: 17,9%).

Komunikácia s novými ľuďmi na internete môže prerásť do osobného stretnutia. **Necelých 40% opýtaných pozvala neznáma osoba, s ktorou sa zoznámili v online prostredí, na osobné stretnutie.** Rozdiely sa potvrdili podľa stupňa vzdelania, pohlavia a veku. Na takéto stretnutie boli pozvaní vo vyššom počte stredoškôľáci (45,6%; ZŠ: 27,4%), dievčatá (41,8%; chlapci: 29,2%) a starší žiaci (12 rokov: 19,4%, 13 rokov: 25,3%, 14 rokov: 32,1%, 15 rokov: 39,4%, 16 rokov: 48,2%, 17 rokov: 46,6%, 18 rokov: 38,3%). Na rozdiel od kontaktov nadväzovaných s novými ľuďmi na diskusných fórach alebo pri hraní online hier, ktoré bývajú často náhodné alebo povrchné a majú tendenciu aj zostať virtuálnymi, kontakty prenesené do reálneho sveta môžu byť potencionálne oveľa nebezpečnejšie. Že sa to stáva pomerne často dokumentujú údaje v tabuľke 3. **S osobou, ktorú poznali len z internetu, sa stretla štvrtina respondentov (690).** Pre tento rizikový druh zážitku boli častejšie otvorení stredoškôľáci (31,3%), žiaci stredných

odborných škôl (33,1%; GYM: 26,7%), 16- až 18-roční (12 rokov: 17 %, 13 rokov: 21 %, 14 rokov: 25,5 %, 15 rokov: 27 %, 16 rokov: 33,4 %, 17 rokov: 30,3 %, 18 rokov: 33,3%) a opýtaní z Košického (33 %), Trenčianskeho (31,5 %) a Trnavského kraja (31,3 %). Najopatnejší boli žiaci v Banskobystrickom kraji, kde pozvanie na osobné stretnutie prijala iba pätina opýtaných (20 %).

Tabuľka 3 Stretávanie sa žiakov s neznámou osobou z internetu (v %)

	Celá vzorka	ZŠ	SŠ	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
Raz	12,0	10,7	13,4	10,3	17,4	11,3	9,8	10,4	8,3	13,6	15,6
Viackrát	14,4	11,5	17,9	11,0	13,9	20,2	14,7	13,7	11,7	12,5	17,4
Uvažoval/a o tom	7,8	7,0	8,9	10,6	8,2	8,9	5,9	9,2	5,5	6,8	7,6
Nestretol/a sa	65,8	70,8	59,8	68,1	60,5	59,6	69,6	66,7	74,5	67,1	59,3

Znenie otázky: Stretli ste sa za posledných 12 mesiacov s neznámou osobou, ktorú ste ešte nikdy predtým osobne nevideli a poznali len cez internet? N=2 617

Podľa veku osoby, s ktorou sa respondenti stretli, **polovica (357) uviedla, že bola v ich veku** (tabuľka 4). Štvrtina žiakov sa stretla so staršou osobou ako boli oni, ale nie dospelou a 13 % s dospelou staršou osobou. Najmenšiu skupinu tvorili tí, ktorí prijali pozvanie od mladšej osoby. Druhostupňové triedenie potvrdilo rozdiely podľa stupňa vzdelania, pohlavia, veku a kraja. Žiaci základných aj stredných škôl sa v najvyššom počte stretli s osobou rovnakého veku, avšak stredoškôlci vo vyššej miere. Mladší žiaci sa častejšie stretli so staršou, ale nie dospelou a mladšou osobou. Chlapci sa vo vyššom počte ako dievčatá stretli s osobou v rovnakom a nižšom veku a dievčatá zas so staršou, ale nie dospelou a dospelou staršou osobou. V temer všetkých vekových kategóriách dominovala osoba v rovnakom veku, okrem 12-ročných, ktorí sa najčastejšie stretli so staršou nedospelou osobou. Vo veku 18, 13 a 14 rokov malo nadpriemerné zastúpenie aj stretnutie s mladšou osobou ako oni. 18-roční respondenti, sa v najvyššej miere stretli so staršou dospelou osobou. Vo väčšine krajov sa žiaci základných a stredných škôl stretávali s novými ľuďmi známymi z internetu, ktorí boli v rovnakom veku, okrem Banskobystrického, kde dominovalo stretnutie so staršou nedospelou osobou. V tomto kraji spolu s Bratislavským sa respondenti výrazne stretávali aj so staršími dospelými osobami. Stretnutia s mladšími ľuďmi uvádzali výrazne častejšie z Nitrianskeho kraja.

Tabuľka 4 Vek osoby známej z internetu, s ktorou sa žiaci stretli osobne (v %)

		Asi v mojom veku	Mladšia	Staršia, ale nie dospelá	Dospelá a staršia
CELÁ VZORKA		50,3	10,8	25,9	13,0
TYP ŠKOLY	ZŠ	40,6	12,5	35,0	11,9
	SŠ	56,5	9,3	18,3	13,9
POHLAVIE	chlapci	58,4	14,3	16,0	11,2
	dievčatá	42,2	7,5	35,5	14,7
VEK	12 rokov	42,2	2,2	51,1	4,4
	13	42,3	16,5	34,0	7,2
	14	38,8	14,7	31,9	14,7
	15	46,9	7,1	29,2	16,8
	16	57,9	9,0	18,8	14,3
	17	67,5	9,4	11,1	12,0
	18	51,0	17,6	7,8	23,5
KRAJ	Bratislavský	56,0	6,7	17,3	20,0
	Trnavský	59,3	11,6	19,8	9,3
	Trenčiansky	54,8	4,6	22,2	8,3
	Nitriansky	45,0	18,8	16,3	10,0
	Žilinský	48,5	12,4	25,8	13,4
	Banskobystrický	26,6	12,5	35,9	25,0
	Prešovský	44,4	10,0	33,3	12,2
Košický	50,0	12,0	26,9	11,1	

Znenie otázky: Keď ste sa poslednýkrát s niekým takto stretli, koľko rokov mala daná osoba? N=710

Žiakov základných a stredných škôl, ktorí spoznali online známosti aj osobne, sme sa pýtali ako sa pri tej príležitosti cítili. Hoci stretnutia s neznámymi ľuďmi z internetu môžu byť potencionálne rozrušujúce a vo verejnom povedomí vnímané ako nebezpečné a spájané so sklamaním, odpovede respondentov ukazujú, že tieto stretnutia neboli pre nich vždy iba negatívne. **Viac ako polovica respondentov (387) potvrdila, že boli po stretnutí šťastní.** Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili tí, ktorí neboli šťastní, ani znepokojení. Byť znepokojený bolo najmenej bežné. Väčšinou negatívny pocit hodnotili odpoveďou „bol/a som trochu znepokojený/á“. Dost' a veľmi znepokojených bolo 5,9 %. Najťažšie pocity potvrdila iba malá skupina opýtaných (14/2 %). Zdá sa, že väčšina opýtaných, ktorí sa rozhodli zoznámiť online s novými ľuďmi, boli opatrní, vnímali potencionálne nebezpečenstvo a vedeli sa mu vyhnúť. **Pre veľkú skupinu žiakov základných a stredných škôl to bola zaujímavá skúsenosť, len malá časť zažila nejakú ujmu z týchto stretnutí.**

Tabuľka 5 Emocionálna reakcia žiakov po stretnutí s neznámou osobou z internetu (v %)

		Šťastný/á	Ani šťastný/á, ani znepokojený/á	Trochu znepokojený/a	Dost' znepokojený/á	Veľmi znepokojený/á
CELÁ VZORKA		56,5	26,3	11,2	3,9	2,0
TYP ŠKOLY	ZŠ	49,0	28,0	14,7	5,3	3,0
	SŠ	62,4	24,8	8,6	2,9	1,3
POHLAVIE	chlapci	56,9	26,3	10,1	4,3	2,3
	dievčatá	55,4	26,5	12,7	3,6	1,8
VEK	12 rokov	62,2	21,6	10,8	2,7	2,7
	13	49,4	29,9	14,9	3,4	2,3
	14	51,3	28,3	14,2	4,4	1,8
	15	49,6	26,5	15,0	5,3	3,5
	16	60,3	28,2	4,6	5,3	1,5
	17	68,1	21,6	7,8	0,9	1,7
	18	63,5	21,2	13,5	0	1,9
VEĽKOSŤ BYDLISKA	do 2000 obyvateľov	52,5	27,1	14,9	3,9	1,7
	2001-10 000	55,1	29,0	10,8	2,8	2,3
	10 001-50 000	59,3	25,4	10,1	2,1	3,2
	50 001-100 000	56,1	28,8	6,1	9,1	0
	nad 100 000	63,9	19,7	8,2	6,6	1,6
KRAJ	Bratislavský	66,7	19,4	5,6	6,9	1,4
	Trnavský	61,4	28,4	4,5	3,4	2,3
	Trenčiansky	57,6	30,3	10,1	2,0	0
	Nitriansky	50,0	30,0	16,3	1,3	2,5
	Žilinský	59,4	20,8	10,4	6,3	3,1
	Banskobystrický	45,8	33,9	8,5	6,8	5,1
	Prešovský	60,0	22,4	11,8	5,9	0
	Košický	51,0	26,0	20,2	0	2,9

Znenie otázky: Prvé stretnutie s neznámou osobou, ktorú ste spoznali len cez internet, môže byť fajn alebo môže byť nepríjemné a rozrušiť vás. Keď ste sa naposledy takto s niekým stretli, ako ste sa cítili? N=685

Druhostupňové triedenie ukázalo, že **pri zoznamovaní a stretávaní sa s neznámymi osobami z internetu boli častejšie ohrození žiaci základných (23 %)¹ ako stredných škôl (12,8 %) a respondenti, ktorí sa stretli so staršou dospelou (26,3 %), ale aj nedospelou (20,4 %) a mladšou osobou (22,4 %) než tí, ktorí prijali pozvanie od rovesníka (10,8 %).** Pohlavie, vek, veľkosť a miesto bydliska

¹ Percentuálny údaj vyjadruje súčet kategórií trochu, dost' a veľmi znepokojený/á.

nezohrávali žiadnu rolu. Negatívne emocionálne dopady zo stretnutia s neznámou osobou mali, prekvapujúco, vo vyššom počte respondenti, ktorí si nespomínali, či o pozvaní na stretnutie povedali nejakej blízkej osobe (25 %) než tí, ktorí o tomto stretnutí povedali (14,8 %), ale aj nepovedali (16,4 %).

Uvádzať podiel detí a dospelých s negatívnou skúsenosťou iba z počtu respondentov, ktorí sa stretli s neznámou osobou, by mohlo spôsobiť skreslenie výsledkov pri odhade počtu ohrozených detí. Preto v tabuľke 6 uvádzame aj percento žiakov z celej výskumnej vzorky, ktorí boli znepokojení. Po zohľadnení tohto hľadiska je zrejmé, že **počet ohrozených detí a dospelých stretávaním sa s novými ľuďmi z internetu je relatívne nízky (4,5 %), pričom najväčšiu skupinu z tohto počtu tvorili tí, ktorí boli „trochu“ znepokojení (3 %).**

Tabuľka 6 Emocionálna reakcia po stretnutí s neznámou osobou z internetu

	Celá vzorka (%)	Absolútna početnosť
Bol/a šťastný/a	14,9	387
Nebol/a šťastný/a, ani znepokojený/á	6,9	180
Bol/a trochu znepokojený/á	3,0	77
Bol/a dosť znepokojený/á	1,0	27
Bol/a veľmi znepokojený/á	0,5	14
S osobou známou iba cez internet sa ešte nikdy nestretol/a	73,6	1911

V porovnaní s rokom 2022 došlo k dvom zmenám – poklesol počet žiakov (o 3,3 p. b.), ktorých pozvala na osobné stretnutie osoba známa z internetu. Znížil sa aj počet respondentov, ktorí mali po tomto stretnutí negatívnu emocionálnu reakciu (o 3,5 p. b.). Môže to súvisieť s obnovením osobných kontaktov s rovesníkmi po pandémie Covid-19 a vplyvom preventívnych aktivít v školách alebo informovanosti o potencionálnych rizikách v médiách.

Tabuľka 7 Porovnanie výsledkov za roky 2022 a 2023 (v %)

Komunikácia a stretávanie sa žiakov s neznámymi osobami z internetu	2022	2023	Rozdiel (v p. b.)
Oslovila ho/ju neznáma osoba z internetu	68,2	69,4	+1,2
Pozvala ho/ju neznáma osoba z internetu na osobné stretnutie	39,0	35,7	-3,3
Povedal/a o pozvaní blízkej osobe	73,5	75,1	+1,6
Stretol/a sa s neznámou osobou z internetu osobne	28,2	26,4	-1,8
Bola to dospelá osoba, staršia než ja	10,6	13,0	+2,4
Negatívna emocionálna reakcia po stretnutí	20,6	17,1	-3,5

Zhrnutie a odporúčania

Komunikácia s novými ľuďmi z internetu a stretávanie sa s nimi patrí medzi najmedializovanejšie riziká používania internetu. Často sa v médiách v tejto súvislosti používajú expresívne výrazy ako sexuálni predátori alebo pedofili. Zdôrazňuje sa riziko fyzického alebo sexuálneho zneužívania u ľudí, ktorí manipulujú s deťmi a predstierajú, že sú ich rovesníkmi. I keď sú tieto prípady zriedkavé, vyvolávajú mimoriadne obavy. Výsledkom je, že široká verejnosť má tendenciu vnímať zoznamovanie a stretávanie sa s neznámymi ľuďmi z internetu ako škodlivé. Zabúda sa však, že vo všeobecnosti je stretávanie nových ľudí prirodzenou súčasťou života každého človeka a že napriek potencionálnym rizikám môže prinášať aj pozitíva: nachádzanie nových kamarátov s podobnými záujmami, získanie emocionálnej podpory a nových informácií alebo precvičovanie cudzieho jazyka (Šmahel a kol., 2020).

Skúsenosť s oslovením neznámou osobou z internetu mala väčšina žiakov základných a stredných škôl (69,4 %), pričom 35,7 % opýtaných dostalo aj pozvanie na osobné stretnutie. O tomto pozvaní sa tri štvrtiny z nich zdôverili blízkej osobe, a to najmä kamarátom (alebo spolužiakom). Pozvanie na tento druh rizikového zážitku prijala približne štvrtina (26,4 %). Častejšie sa s neznámou osobou stretli stredoškôláci (31,3 %), žiaci stredných odborných škôl (33,1 %), podľa veku 16- až 18-roční respondenti a opýtaní z Košického (33 %), Trenčianskeho (31,5 %) a Trnavského kraja (31,3 %). Z celkového počtu respondentov

toto stretnutie negatívne hodnotilo 4,5 % žiakov, z toho najväčšiu časť tvorili tí, ktorí boli „trochu“ znepokojení (3 %) a menšiu časť tí, ktorí boli „dost“ (1 %) alebo „veľmi“ znepokojení (0,5 %). Vo väčšej miere potvrdili negatívnu emocionálnu reakciu žiaci základných škôl. Výrazne menej boli ohrození touto skúsenosťou tí respondenti, ktorí sa stretli s rovesníkmi v rovnakom veku.

Z uvedeného je zrejmé, že zoznamovanie sa s cudzími ľuďmi na internete je medzi žiakmi základných a stredných škôl bežné. Aj keď väčšina stretnutí prebieha bez problémov (najmä tie s rovesníkmi v podobnom veku), stále existuje významné percento žiakov, ktorí zažili nepríjemnosti alebo nebezpečenstvo. Tieto zistenia naznačujú potrebu zvýšenia povedomia o rizikách spojených s online zoznamovaním (najmä u mladších žiakov v základných školách) a zavedenie efektívnych preventívnych opatrení. Pre zvýšenie bezpečnosti žiakov v digitálnom priestore odporúčame:

- ❖ **vzdelávať o digitálnej bezpečnosti:**
zaviesť pravidelné školenia (workshopy) pre žiakov, učiteľov a rodičov o rizikách a bezpečných praktikách pri online komunikácii,
- ❖ **rozšíriť školské preventívne programy:**
integrácia tém digitálnej bezpečnosti do školských osnov a preventívnych programov.
- ❖ **podporovať otvorenú komunikáciu:**
povzbudzovať žiakov, aby otvorene hovorili o svojich online skúsenostiach a obavách s učiteľmi, rodičmi a školskými psychológmi (školským podporným tímom).
- ❖ **spolupracovať s odborníkmi:**
spolupráca s odborníkmi na digitálnu bezpečnosť pri tvorbe a implementácii preventívnych programov a bezpečnostných opatrení.

Zdroje

- ▣ CRAIG, J. (2023): *How financial 'sextortion' scams became an epidemic on social media – with tragic consequences*. MarketWatch. Dostupné na: <https://www.marketwatch.com/story/how-financial-sextortion-scams-became-an-epidemic-on-social-media-with-tragic-consequences-a52a8505>
- ▣ JANKOVÁ, M.: *Používanie internetu a skúsenosti žiakov základných a stredných škôl s online rizikami*. Záverečná správa z výskumu, Bratislava : CVTI SR, 2024.
- ▣ POPADIĆ, D., PAVLOVIĆ, Z., PETROVIĆ, D. and KUZMANOVIĆ, D. (2016) *Global kids online Serbia: Balancing between Opportunities and Risks. Results from the Pilot Study*, Belgrade: University of Belgrade, at: www.globalkidsonline/serbia
- ▣ SMAHEL, D., MACHACKOVA, H., MASCHERONI, G., DEDKOVA, L., STAKSRUD, E., ÓLAFSSON, K., LIVINGSTONE, S., and HASEBRINK, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. *EU Kids Online*. Doi: 10.21953/lse.47fdeqj010fo
- ▣ ŠEVČÍKOVÁ, A. a kol.: *Děti a dospívající online*. Praha: Grada publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5010-1

Sociálno-ekonomické zázemie slovenských vysokoškolských študentov

František BLANÁR

CVTI SR, Bratislava

Abstrakt: pri vysokoškolskom štúdiu vstupujú do hry okrem intelektuálnych predpokladov aj ďalšie nepriame vplyvy, ktoré do určitej miery vplývajú na úroveň samotného štúdia. Zatiaľ čo na objektívnej úrovni tu ide predovšetkým o kvalitu samotného vzdelávacieho procesu, na úrovni subjektívnej sa prejavuje nemenej výrazne zázemie toho ktorého študenta. Nejde iba o čisto ekonomické podmienky, ale aj sociálne prostredie, z ktorého daný študent pochádza. Článok sa zameriava na prezentovanie výsledkov prieskumu EUROSTUDENT 8 za vzdelanostné a ekonomické zázemie študentov slovenských vysokých škôl. Výsledky za Slovenskú republiku sú zasadené do celoeurópskeho kontextu tak, aby poskytli plastickejší obraz prezentovanej problematiky.

Kľúčové slová: vysokoškolskí študenti, sociálno-ekonomické zázemie, vzdelanie rodičov, finančná situácia.

Úvod

Medzinárodný projekt EUROSTUDENT¹ sa dlhodobo zameriava na kontinuálne monitorovanie sociálnej a ekonomickej dimenzie vysokoškolského štúdia v jednotlivých štátoch Európy. Najnovšie výsledky sú dostupné za ôsme kolo prieskumu, ktoré bolo realizované v rokoch 2021 až 2024.² Prieskum sa zameriava na oblasti, ktoré súvisia s vysokoškolským štúdiom, informácie o nich nie sú dostupné v centrálnych registroch a a nie sú ani predmetom periodických štatistických zisťovaní. Cieľovou skupinou prieskumu na Slovensku boli študenti prvého a druhého stupňa terciárneho vzdelávania.³ Prieskum bol realizovaný prostredníctvom online dotazníka, ktorý bol personalizovane dostupný pre všetkých študentov dennej alebo externej formy štúdia na slovenských vysokých školách v období zberu údajov.⁴

V článku sa zameriavame na dve zo sledovaných oblastí – vzdelanostné a finančné zázemie (rodín) študentov slovenských vysokých škôl.

¹ Podrobné informácie o projekte sú dostupné na adrese <https://eurostudent.eu>. Výsledky za jednotlivé kolá prieskumu realizované na Slovensku sú voľne dostupné na adrese <https://eurostudent.cvtisr.sk>.

² Samotný zber údajov prebehol na Slovensku na konci letného semestra akademického roku 2021/2022.

³ V rámci jednotnej medzinárodnej metodiky boli predmetom prieskumu aj študenti úrovne ISCED 5 (vyššie odborné vzdelanie), pričom v podmienkach slovenského vzdelávacieho systému nebola táto skupina pokrytá.

⁴ Do prieskumu neboli zaradení študenti tretieho stupňa (PhD.) ako aj študenti, ktorých štúdium bolo súčasťou výkonu štátnej služby v rámci ozbrojených zložiek (armáda a polícia) z dôvodu špecifického charakteru týchto skupín študentov.

Vzdelanostné zázemie

Najvyššie dosiahnuté vzdelanie⁵ rodičov študentov do určitej miery detekuje otvorenosť, resp. zatvorenosť vzdelávacieho systému pre potencionálnych študentov z nízkovzdelanostných skupín obyvateľstva. Zatiaľ čo európsky priemer poukazoval, že viac ako polovica študentov vysokých škôl mala rodičov s vysokoškolským vzdelaním, v prípade slovenských študentov to bolo iba 44 %. Pre porovnanie až 49 % študentov českých vysokých škôl malo oboch rodičov s vysokoškolským vzdelaním, 43 % rakúskych študentov, 50 % poľských vysokoškolákov a až 53 % maďarských študentov. Najnižšie zastúpenie rodičov s vysokoškolským vzdelaním bolo v prieskume EUROSTUDENT 8 zistené u študentov portugalských vysokých škôl (34 %).

Tabuľka 1 Najvyšší stupeň dosiahnutého vzdelania oboch rodičov

Štát	Vzdelanostné zázemie			
	nízke (ISCED 0–2)	stredné (ISCED 3–4)	vyššieho odborné (ISCED 5)	vysokoškolské (ISCED 6–8)
AT	4	42	11	43
AZ	2	32	15	51
CH	7	34	n. d.	60
CZ	1	48	2	49
DE	8	30	0	62
DK	5	18	13	65
EE	5	28	8	59
ES	n. d.	n. d.	n. d.	n. d.
FI	5	26	12	57
FR	6	25	15	53
GE	n. d.	n. d.	n. d.	n. d.
HR	2	54	6	37
HU	2	40	5	53
IE	15	26	11	48
IS	11	30	5	54
LT	1	40	1	58
LV	7	27	7	58
MT	27	21	17	35
NL	9	23	0	68
NO	5	17	11	66
PL	2	48	0	50
PT	25	35	6	34
RO	6	49	4	41
SE	6	31	12	51
SK	11	46	0	44
Celkový priemer	7	34	7	52

Zdroj údajov: EUROSTUDENT 8, D 2.⁶

n. d. – nedostupné dáta

⁵ Na hodnotenie úrovne najvyššieho dosiahnutého vzdelania bola použitá medzinárodná klasifikácia úrovne vzdelania ISCED 2011, kde ISCED 0 je predprimárne, ISCED 1 primárne (1. stupeň ZŠ), ISCED 2 nižšie stredné vzdelanie (2. stupeň ZŠ, resp. nižšie stredné odborné vzdelanie), ISCED 3 stredné vzdelanie, ISCED 4 úplné stredné vzdelanie/postsekundárne vzdelanie, ISCED 5 vyššie odborné vzdelanie, ISCED 6 VŠ vzdelanie I. stupňa, ISCED 7 VŠ vzdelanie II. stupňa a ISCED 8 VŠ vzdelanie III. stupňa.

⁶ Hauschildt, K. (ed.): Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. EUROSTUDENT 8 Synopsis of Indicators 2021-2024. str. 76. Elektronická verzia dostupná na: <https://eurostudent.eu>.

Najčastejším zisteným vzdelaním rodičov študentov slovenských vysokých škôl bolo stredné vzdelanie. Išlo celkovo o 46 % prípadov. Pre porovnanie európsky priemer za túto vzdelanostnú skupinu bol na úrovni 34 % (CZ = 48 %, PL = 48 %, HU = 40 %, AT = 42 %). Najvyššie zastúpenie tejto úrovne vzdelania bolo zaznamenané u študentov chorvátskych vysokých škôl (54 %).

Zatiaľ čo priemerné zastúpenie rodičov s najnižším dosiahnutým vzdelaním bolo na úrovni 7 %, v prípade študentov slovenských vysokých škôl to bolo až 11 % (CZ = 1 %, PL = 2 %, HU = 2 %, AT = 4 %). Najvyšší podiel študentov s rodičmi, ktorí mali najvyššie dosiahnuté vzdelanie iba na úrovni základného vzdelania bol zaznamenaný u študentov vysokých škôl na Malte (27 %) a v Portugalsku (25 %).

Špecifikom slovenského vzdelávacieho systému je dlhodobo nižší podiel absolventov vyššieho odborného vzdelávania, čo bolo hlavnou príčinou nulového podielu tejto vzdelanostnej úrovne u rodičov študentov slovenských vysokých škôl.

Finančné zázemie študentov vysokých škôl

V prieskume mali študenti možnosť uviesť subjektívne hodnotenie ich rodinnej finančnej situácie. Pretože v prevažnej väčšine prípadov boli primárnym zdrojom financovania vysokoškolského štúdia financie od rodičov, išlo v princípe o hodnotenie finančnej situácie rodičov. Na päťstupňovej škále mali možnosť vyjadriť hodnotenie rodinnej finančnej situácie v porovnaní s inými rodinami.

Pri študentoch, ktorých rodičia nemali dosiahnuté vysokoškolské vzdelanie, bolo negatívne hodnotenie rodinnej finančnej situácie na európskej úrovni až v 28 % prípadov. Pri študentoch slovenských vysokých škôl to bolo 22 %, čo bola podobná úroveň ako pri študentoch maďarských vysokých škôl. Zaujímavým zistením je, že z okolitých štátov mali najnegatívnejšie hodnotenie rodinnej finančnej situácie študenti rakúskych vysokých škôl, kde až 30 % študentov, ktorých rodičia nemali dosiahnuté vysokoškolské vzdelanie, hodnotilo rodinnú finančnú situáciu negatívne.

Na druhej strane, zatiaľ čo na celoeurópskej úrovni hodnotilo rodinnú finančnú situáciu pozitívne iba 21 % študentov, ktorých rodičia nemali vysokoškolské vzdelanie, v prípade slovenských študentov to bolo 24 % (rovnako aj pri študentoch českých a maďarských vysokých škôl). K pozitívnemu hodnoteniu sa priklonila až tretina študentov poľských vysokých škôl, zatiaľ čo u študentov rakúskych vysokých škôl to bolo iba 22 %.

Tabuľka 2 Rodinná finančná situácia študentov s rodičmi bez vysokoškolského vzdelania

Štát	Rodičia veľmi/skôr nie dobre finančne situovaní	Priemer	Rodičia (veľmi) dobre finančne situovaní
AT	30	48	22
CZ	19	57	24
HU	22	54	24
PL	17	50	33
SK	22	54	24
Celkový priemer (EÚ)	28	51	21

Zdroj údajov: EUROSTUDENT 8, vlastné výpočty

Ak sa pozrieme na hodnotenie rodinnej finančnej situácie študentmi, ktorých rodičia mali dosiahnuté vysokoškolské vzdelanie, tak môžeme konštatovať, že sa potvrdil predpoklad pozitívneho vplyvu úrovne sociálneho zázemia aj na subjektívne hodnotenie rodinnej finančnej situácie.

Na európskej úrovni negatívne hodnotilo rodinnú finančnú situáciu iba 12 % študentov, ktorých rodičia mali ukončené vysokoškolské vzdelanie. Naopak, k pozitívnemu hodnoteniu sa priklonilo až 44 % respondentov z tejto skupiny.

Slovenskí študenti uviedli negatívne hodnotenie rodinnej finančnej situácie v 10 % prípadov, čo bolo druhé najhoršie hodnotenie zo štátov strednej Európy. Horšie vnímanie rodinnej finančnej situácie z okolitých štátov deklarovali iba študenti rakúskych vysokých škôl (11 %), ktorých rodičia mali ukončené vysokoškolské vzdelanie.

Na druhej strane k pozitívnemu hodnoteniu rodinnej finančnej situácie sa priklonilo až 50 % študentov slovenských vysokých škôl, ktorých rodičia mali ukončené vysokoškolské vzdelanie (rovnako ako v prípade študentov rakúskych a českých vysokých škôl). Pozitívnejšie hodnotenie rodinnej finančnej situácie deklarovali z okolitých štátov len študenti poľských vysokých škôl.

Tabuľka 3 Rodinná finančná situácia študentov s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi

Štát	Rodičia veľmi/skôr nie dobre finančne situovaní	Priemer	Rodičia (veľmi) dobre finančne situovaní
AT	11	39	50
CZ	7	43	50
HU	9	42	49
PL	7	36	56
SK	10	41	50
Celkový priemer (EÚ)	12	44	44

Zdroj údajov: EUROSTUDENT 8, vlastné výpočty

Zhrnutie

Slovenskí vysokoškolskí študenti mali doma vysokoškolské zázemie (rodičia s vysokoškolským vzdelávaním) iba 44 % prípadov, zatiaľ čo európsky priemer bol na úrovni 52 %. Slovensko malo najnižší podiel študentov s rodičmi, ktorých najvyššie dosiahnuté vzdelanie bolo na úrovni terciárneho vzdelania zo štátov V4, pričom nižší podiel z okolitých štátov bol zaznamenaný iba pri študentoch rakúskych vysokých škôl, kde iba 43 % študentov malo rodičov s vysokoškolským vzdelaním.

Prieskum EUROSTUDENT 8 potvrdil predpoklad, že študenti z potenciálne lepšieho sociálneho prostredia (vyššie vzdelanie rodičov) budú pozitívnejšie hodnotiť aj celkovú rodinnú finančnú situáciu. Zatiaľ čo u študentov, ktorých rodičia mali vysokoškolské vzdelanie až polovica z nich deklarovala, že rodičia sú (veľmi) dobre finančne situovaní, v prípade študentov, ktorých rodičia boli bez vysokoškolského vzdelania bol podiel tých, ktorí označili rodinnú finančnú situáciu za (veľmi) dobrú, bol iba na úrovni 24 %. V porovnaní s výsledkami za ostatné okolité štáty výsledky za SR výrazne nevyčnievali. Pri interpretácii týchto údajov musíme poznamenať, že hoci ide o výrazne subjektívne a relatívne hodnotenia, tie však môžu do značnej miery indikovať mieru celkovej pohody a schopnosti bez väčších problémov pokrývať náklady priamo, či nepriamo spojené so štúdiom a tak aj samotnú schopnosť študentov sa do väčšej miery sústrediť na dosahovanie pozitívnych študijných výsledkov a následného uplatnenia sa na trhu práce.

Zdroje

HAUSCHILDT, K. (ed.): Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. EUROSTUDENT 8 Synopsis of Indicators 2021-2024. Elektronická verzia dostupná na: <https://eurostudent.eu>.

PELOŠJAN, D.: Analýza sociálno-ekonomických podmienok života študentov vysokých škôl na Slovensku. Priebežná správa z výskumu EUROSTUDENT VIII. CVTI SR, Bratislava 2023. Elektronická verzia voľne dostupná na: <https://eurostudent.cvtisr.sk>.

PELOŠJAN, D.: Sociálno-ekonomické podmienky života študentov dennej formy na slovenských vysokých školách. Záverečná správa z výskumu EUROSTUDENT VIII. CVTI SR, Bratislava 2023. Elektronická verzia voľne dostupná na: <https://eurostudent.cvtisr.sk>.

BLANÁR, F. a kol.: Sociálno-ekonomické podmienky života študentov externej formy na slovenských vysokých školách. Záverečná správa z výskumu EUROSTUDENT VIII. CVTI SR, Bratislava 2024. Elektronická verzia voľne dostupná na: <https://eurostudent.cvtisr.sk>.

Križovatky XIII: Labyrint – cesta k zmene

Mária JANKOVÁ

CVTI SR, Bratislava

V dňoch 3. až 4. októbra 2024 sa v hoteli Tatra v Bratislave uskutočnila medzinárodná konferencia Križovatky XIII. ktorú zorganizovalo Diagnostické centrum Záhorská Bystrica v spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Pardubice.

Konferencia bola venovaná problematike detí a mládeže s poruchami správania, dominovala téma **Labyrint – cesta k zmene**.

foto: web BSK

Konferencia nadviazala na dlhoročnú tradíciu a predstavila najnovšie poznatky, metodiky a praktické postupy z oblasti prevýchovy a podpory mladých ľudí. Udalosti sa zúčastnilo viac ako 200 odborníkov z rôznych profesií, vrátane špeciálnych a liečebno-výchovných pedagógov, psychologov, sociálnych pracovníkov, zamestnancov špeciálno-výchovných zariadení a ďalších príbuzných profesií.

Otváracie prejavy a prednášky

Konferenciu otvoril riaditeľ Diagnostického centra v Záhorskej Bystrici, Mgr. Martin Čepček, ktorý privítal hostí a účastníkov. Hlavnými rečníkmi boli prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc., ktorý filozoficky priblížil vnútorné labyrinty každého z nás a Maciej Paż, ktorý predstavil poľskú legislatívu v oblasti podpory a resocializácie nepľnoletých. Ústrednými témami prvých prednášok bola supervízia v školských zariadeniach, prístupy k výchove detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a metódy podpory detí s adverznými životnými skúsenosťami.

Paralelné sekcie a workshopy

V druhej časti konferencie prebiehali prednášky v paralelných sekciách. Príspevky zahŕňali témy ako *Distribúcia moci v rovesníckej skupine* (prof. PaedDr. Vladimír Labáth, PhD. a PhDr. Viera Hudečková, PhD.) a *Nevypočuté výkriky adolescentov* (Mgr. Viera Gálová). Workshopy ponúkli praktické zameranie na techniky mindfulness, storytelling alebo rovesnícku mediáciu, ktoré si účastníci mohli vyskúšať.

Zvláštnu pozornosť si zaslúžil posterový príspevok na tému európskeho školského prieskumu ESPAD o alkohole a drogách, ktorý koordinovali PhDr. Alena Kopányiová, PhD. a Mgr. Róbert Tomšík, PhD. Tento projekt, realizovaný v pravidelných intervaloch od roku 1995, sleduje trendy v užívaní legálnych aj nelegálnych drog medzi mládežou vo veku 15 – 16 rokov v európskych štátoch. Slovenská účasť v ESPAD umožňuje porovnať domáce štatistiky so zahraničnými dátami, čím poskytuje cenné podklady pre efektívnejšie plánovanie preventívnych opatrení a legislatívnych úprav. Posterový príspevok prezentoval vybrané výsledky posledného cyklu prieskumu a poukázal na vývojové trendy v oblasti spotreby alkoholu, fajčenia, užívania marihuany a ďalších látok, ako aj na súvislosť týchto faktorov s duševným zdravím a školským prostredím mládeže. Tieto poznatky môžu byť zásadné pre odborníkov v prevencii a tvorbe politik zameraných na podporu zdravého vývinu mladých ľudí.

Hlavný prínos konferencie

Konferencia Križovatky XIII poskytla jedinečný priestor na diskusiu o aktuálnych problémoch a riešeniach v oblasti práce s deťmi a mládežou s poruchami správania. Výmena odborných poznatkov, nových metodík a príkladov dobrej praxe prispieva k efektívnejšiemu riešeniu problémov v praxi. Rovnako dôležitá bola aj možnosť osobného stretnutia odborníkov, čo vytvára platformu na spoluprácu v budúcnosti.

Konferencia potvrdila svoj status dôležitej udalosti pre odborníkov a priniesla bohatý obsah, ktorý bude rezonovať v praxi nasledujúcich mesiacov a rokov.